

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav bohemistiky pro cizince a komunikace neslyšících

Jazyky a komunikace neslyšících

Bakalářská práce

**Simultánní konstrukce v českém znakovém jazyce:
statické prostorové vztahy**

**Simultaneous constructions in Czech Sign Language:
static spatial relationships**

Anna Sojková

Praha 2024

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Okrouhlíková, Ph.D.

Poděkování

Chtěla bych především poděkovat Mgr. Lence Okrouhlíkové, Ph.D. za její vedení a podporu při psaní mé práce, za ochotnou a trpělivou pomoc kdykoliv jsem ji potřebovala a za důvěru, kterou ve mě vložila. Poděkovat bych také chtěla studentům Odborného modulu bakalářského studijního programu Čeština v komunikaci neslyšících, Janu Cvačkovi, Anně Polenské a Vladimíru Šimonovi, kteří pod vedením dr. Okrouhlíkové sesbírali jazykový materiál, který byl v této práci použit. Poděkování patří také respondentům, kteří díky své ochotě dali vzniknout tomuto výzkumu. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat také své rodině, která při mně stála a podporovala mě po celou dobu mého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem Simultánní konstrukce v českém znakovém jazyce: statické prostorové vztahy vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 16. 7. 2024

Anna Sojková

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměřuje na užívání simultánních konstrukcí v českém znakovém jazyce, konkrétně na jejich užití při lokalizaci statických neživých objektů do prostoru (lod', křeslo, obraz, talíř, bloček, propiska, hrnek, jablko a autíčko), tedy vyjadřování vztahu mezi figurou a jejím pozadím a figurami mezi sebou navzájem. Práce se zaměřuje na to, jaké prostředky jsou využívány pro reprezentaci objektů a vyjádření jejich prostorových vztahů: klasifikátory, specifikátory tvaru a velikosti, lexikalizované znaky, relační lexémy, strategie ukotvení. Pozornost je však zaměřena především na simultánní reprezentace referentů, tedy na zobrazení více než jedné figury/pozadí ve stejném čase: přímou explicitní reprezentaci prostorových vztahů mezi objekty oběma rukama. Výzkum je inspirován studií Does space structure spatial language?: A comparasion of spatial expression across sign languages (Perniss, Zwitserlood, Özyürek, 2015), která se zaměřila na německý a turecký znakový jazyk. Cílem výzkumu v této práci je zjistit, jak je užívání simultánních konstrukcí při popisování vztahu statických figur a pozadí frekventované, a jaké prostředky se k tomu nejčastěji užívají. Analýzou videonahrávek bylo vypořazováno, že simultánní reprezentace se objevila ve více než polovině popisů, především ve vztazích mezi figurami navzájem a nejužívanějším prostředkem byly klasifikátory.

Klíčová slova:

český znakový jazyk, simultánní konstrukce, prostorové vztahy, figura a pozadí, klasifikátor

Abstract

The bachelor's thesis focuses on the use of simultaneous constructions in Czech Sign Language, specifically on their use in localizing static inanimate objects in space (boat, chair, picture, plate, notepad, pen, cup, apple and car) that is, expressing the relationship between a figure and its ground and figures with each other. The thesis focuses on what means are used to represent objects and express their spatial relations: classifiers, shape and size specifiers, lexical signs, relational lexemes, anchoring strategy. However, the focus is mainly on simultaneous representations of referents that is, the representation of more than one figure/ground at the same time: the direct explicit representation of spatial relations between objects by both hands. The research is inspired by the study *Does space structure spatial language?: A comparison of spatial expression across sign languages* (Perniss, Zwitserlood, & Özyürek, 2015), which focused on German and Turkish sign language. The aim of the research in this paper is to investigate how frequently simultaneous constructions are used when describing the relationship between static figures and the ground, and what means are most commonly used to do so. By analyzing the video recordings, it was observed that simultaneous representations appeared in more than half of the descriptions, especially in the relationships between figures with each other, and classifiers were the most used means.

Keywords:

Czech Sign Language, simultaneous constructions, spatial relationships, figure and ground, classifier

Obsah

Úvod	8
1 Prostředky užívané pro vyjadřování prostorových vztahů	9
1.1 Klasifikátory	10
1.1.1 Třídění klasifikátorů	12
1.1.2 Klasifikátory v prostorových vztazích	15
1.2 Specifikátory tvaru a velikosti	16
1.3 Relační lexémy	18
1.4 Lexikalizované znaky	19
1.5 Strategie ukotvení	20
2 Simultánnost ve znakových jazycích	22
2.1 Simultánní konstrukce	25
2.1.1 Prostorové vztahy <i>figure-ground</i>	27
2.1.2 Prostorové vztahy <i>figure-figure</i>	29
3 Původní studie	32
4 Výzkumná část	34
4.1 Cíle výzkumu	34
4.2 Respondenti	34
4.3 Metodologie	35
4.4 Analýza materiálu	39
4.5 Výsledky analýzy	41
4.5.1 Výsledky analýzy simultánních reprezentací	41
4.5.2 Výsledky kvalitativní analýzy prostředků v simultánních reprezentacích ...	44
4.5.3 Výsledky kvalitativní analýzy prostředků v sekvenčních reprezentacích	49
4.5.4 Výsledky kvantitativní analýzy prostředků	52
4.6 Diskuze	56
Závěr	59
Zdroje	61

Sekundární zdroje	63
Seznam obrázků	64
Seznam tabulek	66
Seznam grafů	66

Úvod

Tématem této bakalářské práce jsou simultánní konstrukce v českém znakovém jazyce (ČZJ), konkrétně ve statických prostorových vztazích. Inspirovali jsme se studií provedenou na německém (DGS) a tureckém (TID) znakovém jazyce, ve které bylo zjištěno, že navzdory očekávání je frekvence užívání simultánnosti pro vyjadřování prostorových vztahů poměrně nízká (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015). Chceme proto zjistit, jak časté je užívání simultánních konstrukcí v českém znakovém jazyce.

V teoretické části popíšeme prostředky a strategie, které se užívají pro vyjadřování prostorových vztahů ve znakových jazycích a určíme jejich místo v rámci lexikonu znakových jazyků. Budeme se věnovat simultánnosti ve znakových jazycích, krátce zmíníme odlišný způsob existence znakových jazyků, díky kterému je simultánnost možná, vymezíme si jednotlivé typy simultánnosti a její základní dělení. Definujeme si základní typy simultánních konstrukcí a detailněji popíšeme dva typy prostorových vztahů v těchto konstrukcích, kterým se budeme věnovat, tj. vztahy *figure-ground* (vztah figury a jejího pozadí, např. „hrnek na stole“) a *figure-figure* (vztah figur mezi sebou, např. „hrnek vedle hrnku“). V neposlední řadě si představíme studii *Does space structure spatial language?: A comparasion of spatial expression across sign languages* (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015), kterou je inspirována naše práce, hlavně její výzkumná část.

Cílem výzkumné část je zjistit, jak časté je užívání simultánních konstrukcí při vyjadřování prostorových vztahů v českém znakovém jazyce a jaké prostředky zastupující dané objekty jsou v těchto konstrukcích užívány. Objekty figur obsažené v našem stimulu jsou loď, křeslo, obraz, talíř, bloček, propiska, hrnek, jablko a autíčko, a objekty pozadí jsou stůl, stěna, podlaha a voda/břeh. U vztahů *figure-figure* se zaměříme na užívání simultánnosti u vyjadřování prostorových vztahů mezi dvěma až šesti figurami a u vztahů *figure-ground* se zaměříme na užívání simultánnosti u vyjadřování prostorových vztahů mezi jednou až šesti figurami a jejich pozadím.

Ve výzkumu se zaměříme na analýzu popisů 29 obrázků obsahujících prostorové vztahy statických neživých objektů. Tyto popisy budou prezentovány 12 neslyšícími respondenty v českém znakovém jazyce. Následně bude vypočítána četnost užívání simultánnosti ve vyjadřování prostorových vztahů, četnost výskytu simultánní reprezentace vztahů *figure-ground* a *figure-figure* a bude provedena kvalitativní a kvantitativní analýza užívaných prostředků a strategií.

1 Prostředky užívané pro vyjadřování prostorových vztahů

Díky své modalitě je znakový jazyk schopný simultánnosti a vysokého stupně ikonicity. Toto významně ovlivňuje možnosti zobrazování prostoru. Prostorové vztahy mohou být kódovány prostřednictvím ikonické reprezentace objektů a jejich umístění. V některých případech je možné přímé vyjádření vztahů tzv. *figure-figure* a *figure-ground* ve znakovacím prostoru pomocí užití obou rukou ve stejném čase. V případě vztahu *figure-ground* jedna ruka reprezentuje figuru a druhá ruka reprezentuje její pozadí. Napříč znakovými jazyky byly zaznamenány různé prostředky (srov. níže kap. 1.1 Klasifikátory, 1.2 Specifikátory tvaru a velikosti, 1.3 Relační lexémy, 1.4 Lexikalizované znaky, 1.5 Strategie ukotvení), které prostorové vztahy ve znakovém jazyce kódují (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 617).

Je podstatné zmínit základní rozdělení lexikonu znakových jazyků a jeho vliv na prostředky užívané pro vyjadřování prostorových vztahů. Lexikon se může rozdělit na *native* („původní“) a *non-native* („nepůvodní“). Původní lexikon zahrnuje všechny znaky vytvořené v rámci daného jazyka – jedná se o konvenční znaky dlouhodobě užívané dostatečným množstvím mluvčích. V rámci lexikonu dále rozdělujeme slovní zásobu na *core* („ustálená“) a *non-core* („produktivní“) (Quer a kol. eds., 2017, s. 76–77).

Do ustálené slovní zásoby řadíme lexikalizované¹ znaky. Tyto znaky jsou standardizované, mají jasně definovanou fonologickou strukturu a obvykle je najdeme ve slovnících. Podléhají různým pravidlům a omezením – mají limitovaný počet tvarů ruky, míst artikulace a pohybů v jednom znaku (Quer, 2017, s. 80). Jejich využití prostoru je většinou považováno za arbitrární, abstraktní, nereprezentují reálný prostor (tamtéž, s. 90).

Mezi produktivní slovní zásobu patří klasifikátory, specifikátory tvaru a velikosti, bóje, simultánní konstrukce aj. (Quer, 2017, s. 83). Jedná se o kombinace významotvorných jednotek tvořící polymorfemické konstrukce, s jejichž pomocí lze vytvořit zcela nové znaky nebo rozšířit význam znaků lexikalizovaných (tamtéž, s. 77). Tyto znaky se často nenacházejí ve slovnících (Schermer, 2016, s. 181), jejich repertoár umístění a pohybů může být neomezený – dochází u nich k porušování fonologických pravidel a omezení (tamtéž, s. 83). Produktivní znaky jsou transparentnější, vizuálně motivované (tamtéž, s. 77) a změna jednoho parametru znaku může naprosto změnit jeho význam (Schermer, 2016, s. 179). Ustálená a produktivní slovní

¹ Lexikalizace: „proces vzniku lexikální jednotky, lexému se samostatným významem...“ (Lexikalizace. In: Internetová jazyková příručka)

zásoba se často prolínají a hranice mezi nimi nejsou ostré. Znaky z produktivní slovní zásoby mohou postupem času projít procesem lexikalizace a znaky z ustálené slovní zásoby být modifikovány podobně jako znaky produktivní (tamtéž, s. 78) – například, tvary ruky odkazující ke způsobu zacházení s předměty se mohou vyskytnout v lexikalizovaných znacích, tedy v centrální části lexikonu (ustálený lexikon) (Fritzová Kalousová, 2022, s. 34). „Například znak PÍT² v českém znakovém jazyce je artikulován s tvarem ruky, který znázorňuje držení hrnku, ale přesto je tento znak lexikalizovaný a spadá do centra slovní zásoby.“ (Fritzová Kalousová, 2022, s. 34).

1.1 Klasifikátory

Hlavním a nejužívanějším prostředkem pro vyjadřování prostorových vztahů ve znakových jazycích jsou komplexní klasifikátorové predikáty (Özyürek, Zwitserlood a Perniss, 2010, s. 1115) – tj. klasifikátory. Klasifikátory jsou morfologickou kategorií znázorňující objekty zobrazením některých výrazných ikonických rysů těchto objektů pomocí manuální artikulace, tvarem ruky (Quer, 2017, s. 250). Jejich podstatnou vlastností, která určuje formu klasifikátoru, je trojrozměrné zobrazení tvaru objektu nebo zobrazení pohybu objektu, zatímco je s ním manipulováno rukou (tamtéž, s. 250). Klasifikátory jsou součástí produktivní slovní zásoby a objevují se téměř ve všech prozkoumaných znakových jazycích (tamtéž, s. 250).

Přestože tradičně se v literatuře o lingvistice znakových jazyků odkazuje k těmto tvarům ruky jako ke klasifikátorovým morfémům, tak terminologie těchto komplexních konstrukcí se napříč znakovými jazyky liší. Jsou nazývány *klasifikátorovými znaky*, nebo jednoduše *klasifikátory*, jinde je k nim odkazováno jako ke *klasifikátorovým slovesům* nebo *slovesům pohybu a lokace*, dále také jako k *prostorově-lokativním predikátům*, *polymorfemickým predikátům*, *polysyntetickým znakům*, *polykomponentním znakům*, *polymorfemickým slovesům*, nebo právě jako ke *klasifikátorovým predikátům* (Schembri, 2003, s. 4).

Klasifikátorové predikáty jsou tedy primárně tvořeny dvěma morfémy, z nichž každý nese význam: morfém klasifikátorového tvaru ruky a morfém pohybu. (Macurová a Vysuček, 2005, s. 265). My se v naší práci budeme přidržovat označení „klasifikátor“ pro celý tento predikát a označením „klasifikátorový tvar ruky“ míníme pouze jeden z komponentů tohoto predikátu.

² V českém znakovém jazyce je znak PÍT znázorněn tvarem ruky C (viz Fritzová Kalousová, 2022, s. 23).

Je nutné zmínit, že každý znak (nejen klasifikátor) se skládá z několika dalších podstatných komponentů, tj. místa artikulace a orientace dlaně a prstů³.

Klasifikátorům v různých znakových jazycích se v zahraničí věnovalo několik autorů. Allan (1977) se ve své práci zabýval klasifikátory mluvených jazyků. Zavedl pojem klasifikátorový jazyk a zkoumal více než padesát takových jazyků napříč celým světem. Zároveň vydělil 7 typů klasifikátorů, které se v těchto jazycích objevují – materiál, tvar, konzistence, velikost, umístění, uspořádání a množství (tamtéž, s. 297). Od 70. let se lingvisté (např. Frishbergová) začínali věnovat i problematice klasifikátorů ve znakových jazycích a zavedl se pojem klasifikátorové sloveso. Později se v lingvistice znakových jazyků ukázalo Allanovo třídění klasifikátorů jako nevhodné a začali se používat termíny *pointing signs* a *depicting signs* (ukazovací a zobrazovací znaky). Dalšími autory zabývajícími se klasifikátory znakových jazyků, byla Wilburová (1987), která vydělila tři základní skupiny klasifikátorů amerického znakového jazyka, a Emmoreyová (2002), která ve stejném jazyce vydělila skupiny čtyři. Schembri (2003) se zaměřil na terminologické problémy a nejasnosti, které se ve studiích různých znakových jazyků u různých autorů objevují.

V českém znakovém jazyce se klasifikátorům věnovalo několik autorů. Jedněmi z prvních byli Macurová a Vysuček (2005), kteří poskytli informace o existenci a vlastnostech klasifikátorů a rozlišili jejich základní typy. Tikovská (2006) nabídla základní vhled do této problematiky ve své bakalářské práci, ve které vycházela především ze zahraničních zdrojů o americkém a britském znakovém jazyce a zaměřila se na klasifikátorové tvary ruky v ČZJ. Fritsová Kalousová (2022) se ve své diplomové práci věnovala již specifitější oblasti klasifikátorů, konkrétně klasifikátorovým slovesům a vymezení jejich typů v českém znakovém jazyce. V naší práci budeme vycházet ze základního vymezení i dělení klasifikátorů dle Macurové a Vysučka (2005) a částečně i z Tikovské (2006), která jejich dělení doplňuje. Pro účely naší práce však provedeme drobné úpravy.

Macurová a Vysuček (2005) popsali klasifikátory jako „jazykový prostředek, který se spojuje se jménem a upozorňuje na jisté vlastnosti nebo rysy referenta, tj. toho, k čemu jméno odkazuje. Informuje např. o tom, jestli je referent živý, jestli je to člověk, zvíře, nebo věc – a je-li tato věc kulatá, plochá, dlouhá, zakřivená, dutá apod.“ (Macurová a Vysuček, 2005, s. 262–263).

³ Stokoe (1960, s. 41) popsal tři základní parametry/komponenty znaku – místo artikulace, tvar ruky a pohyb. V 70. letech se začalo uvažovat o dalších parametrech znaku, například právě i o orientaci dlaně a prstů.

Jak už bylo řečeno, ne všichni výzkumníci pohlížejí na klasifikátory stejným způsobem, ať už terminologicky, nebo jejich tříděním. Základní vymezení klasifikátorů se ovšem v lingvistice znakových jazyků shoduje: „za klasifikátor se považuje takový jazykový prostředek, který a) odkazuje na nějaký rys referenta, b) nahrazuje jméno a c) figuruje ve slovesech pohybu a umístění (*verbs of motions and location*), a podílí se tak na stavbě přísudku, predikátu.“ (tamtéž, s. 264). Zjednodušeně lze klasifikátor vymežit jako tvar ruky, který je kombinován s pohybem a dohromady s dalšími parametry znaku vytváří predikát. Tyto komplexní predikátové struktury s klasifikátory jsou schopny nést různé typy informací – vyjadřují pohyb, umístění, popisují objekt nebo informují o způsobu uchopení objektu (tamtéž, s. 265). Tikovská (2006) ve svém rozdělení klasifikátorů v českém znakovém jazyce označila tyto struktury za *klasifikátory predikátové* a podotkla, že v tomto pojetí „...je klasifikátor chápán spíše gramaticky než slovotvorně.“ (Tikovská, 2006, s. 109).

1.1.1 Třídění klasifikátorů

Macurová a Vysuček (2005, s. 266–267) zmiňují dvě různá třídění klasifikátorů amerického znakového jazyka (ASL) – třídění podle Wilburové (1987), která uvádí tři základní skupiny. První skupina je tvořena devíti klasifikátorovými tvary ruky, které zastupují osoby, dopravní prostředky, předměty, jejichž výška je nápadnější než šířka (např. láhev), předměty vysoké a nepohyblivé (např. strom, stěna), ploché a přemístitelné (např. kniha, papír), ploché a nepřemístitelné (např. most, podlaha) a předměty duté a zakřivené (např. sklenice, hrnek). Druhou skupinu tvoří šest tvarů ruky tzv. specifikátory tvaru a velikosti („*size and shape specifiers – SASS*“), které znázorňují spíše obrys objektů než objekt samotný – my se proto těmto prostředkům budeme věnovat později jako samostatným prostředkům vyjadřujícím prostorové vztahy. Poslední skupinou jsou klasifikátory držení, které znázorněním způsobu držení objektu podávají informaci o jeho tvaru a velikosti. Druhé třídění klasifikátorů amerického znakového jazyka, které autoři uvádí je podle Emmoreyové (2002), která uvádí čtyři skupiny – klasifikátory celého předmětu, klasifikátory držení/nástroje, klasifikátory končetin a klasifikátory rozměru a povrchu.

Macurová a Vysuček (2005) zároveň popsali tři typy klasifikátorů užívaných v českém znakovém jazyce – klasifikátory celého předmětu, klasifikátory držení a klasifikátory rozměru.

1.1.1.1 Klasifikátory celého předmětu

Klasifikátory v této skupině zastupují objekty jako celky. V českém znakovém jazyce mohou tyto klasifikátorové tvary ruky zastupovat například stojící osobu (tvary ruky D nebo A₀),⁴ dopravní prostředek se čtyřmi koly (tvar ruky B₁ – orientace dlaně dolů), dopravní prostředek se dvěma koly (tvar ruky B₁ – orientace dlaně do strany), zvíře (tvary ruky sA, B₁, B̂, 5̂ nebo D), letadlo (tvary ruky Y, osoby, zvířata nebo věci v uspořádaném rozpoložení (tvar ruky P̂)), osoby v řadě (tvar ruky 4), velké množství sedících nebo stojících osob (tvar ruky 5̂) a velké množství osob v pohybu (tvar ruky 5) (Macurová a Vysuček, 2005, s. 268). Jak jsme již popsali výše, tyto klasifikátory jsou primárně spojovány s predikáty reprezentujícími umístění nebo pohyb objektů (Permiss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 618).

Tikovská (2006) ve své práci pracovala s videomateriálem sestávajícím se ze spontánní komunikace neslyšících a z elicitovaných vyprávěních ve formě částečně řízené komunikace a vytvořila vlastní přehled klasifikátorů. Z natočeného videomateriálu vy excerpovala 24 klasifikátorových tvarů ruky, které zastupují předměty. Klasifikátory se snažila zařadit do skupin podle společných rysů a ve výsledku zvolila klasické dělení na osoby, zvířata a věci (Tikovská, 2006, s. 111). Vzhledem k tomu, že jsme se v naší práci rozhodli pozorovat pouze statické neživé objekty, je jisté, že v našich výsledcích se klasifikátory zastupující osoby a zvířata neobjeví. Zmiňujeme je pouze kvůli kohezi a celkové srozumitelnosti této problematiky.

Hlavní skupinou, kterou považuje Tikovská (2006) za nejvíce popsanou a nejpoužívanější, jsou *klasifikátory zastupující osoby*. Tuto skupinu dále rozdělila na *klasifikátory zastupující určitý počet osob* a *klasifikátory zastupující neurčitý počet osob*. Druhou skupinou jsou *klasifikátory zastupující zvířata* (Tikovská, 2006, s. 112–137). Jak již bylo řečeno, tyto skupiny v naší práci pozorovat nebudeme, proto se jim nebudeme také nadále věnovat (podrobně srov. Tikovská, 2006). Poslední, pro nás nejdůležitější skupinou, jsou *klasifikátory zastupující věci*. V rámci této skupiny vytvořila Tikovská (2006) čtyři podskupiny – první skupinu tvoří *dopravní prostředky* a další tři podskupiny rozdělují objekty podle jejich tvaru na *kulaté*, *obdélníkové* a *válcovité*.

⁴ Pro zápis tvarů ruky v naší práci používáme Notační systém pro český znakový jazyk – Macurová, A. (1996). Proč a jak zapisovat znaky českého znakového jazyka (Poznámky k diskusi). *Speciální pedagogika*, roč. 6, č. 1, s. 5–19. Tabulka tvarů ruky – Okrouhliková, L. (2015). *Notace znakových jazyků*. Praha: Karolinum, s. 303. ISBN 978-80-246-2944-5. (viz Příloha I).

Dopravní prostředky jsou další často popisovanou a prozkoumávanou skupinou klasifikátorů. V českém znakovém jazyce je většina dopravních prostředků zastupována klasifikátorovým tvarem ruky B₁, u kterého se v závislosti na typu dopravního prostředku mění jeden z parametru znaku – orientace dlaně. Tento klasifikátor s dlaní orientovanou dolů zastupuje dopravní prostředky dvoustopé (např. auto). Pokud ale stejný klasifikátor má dlaně orientovanou do strany, tak zastupuje dopravní prostředky jedностopé (např. kolo) (Tikovská, 2006, s. 138). Svůj vlastní klasifikátorový tvar ruky má letadlo – tvar ruky Y, nebo i loď – tvar ruky B₀ (tamtéž, s. 139–140).

Předměty kulatého tvaru jsou v českém znakovém jazyce zastupovány třemi klasifikátorovými tvary ruky – ∅ (menší objekty např. mince, žeton), O (větší objekty např. slunce) nebo ∽A (např. hlava) (tamtéž, s. 142–144). **Předměty obdélníkového tvaru** jsou zastupovány tvarem ruky B₁. Do této podskupiny patří například objekty jako kniha, papír nebo stůl (tamtéž, s. 146). **Předměty válcovitého tvaru** Tikovská (2006) dále rozdělila podle jejich rozměrů na předměty: a) dlouhé a tenké zastupovány tvarem ruky D (např. propiska, tužka), b) dlouhé a širší, které mohou být zastupovány tvarem ruky ∅O nebo O (např. trubka), c) dlouhé a široké zastupovány tvarem ruky C (např. kmen stromu, sloup) (tamtéž, s. 152–154).

1.1.1.2 Klasifikátory držení

Tato skupina klasifikátorů odkazuje ke způsobu držení/zacházení s různými předměty nebo i nástroji. I v těchto klasifikátorech tvar ruky předává informaci o tvaru a velikosti objektu. Nejedná se o zastoupení objektu samotného, nýbrž o znázornění, jak je s objektem manipulováno. Klasifikátory držení jsou silně vizuálně motivované, proto se jejich podoba může měnit v závislosti na tvaru a velikosti daného objektu (Fritzová Kalousová, 2022, s. 15).

V českém znakovém jazyce jsou popsány klasifikátorové tvary ruky, které zastupují držení plochých tenkých předmětů – tvar ruky ∅O nebo B̂ (např. papír), předmětů ve tvaru koule, nádob různého tvaru – tvar ruky ∽A (velká nádoba) nebo ∅ (malá nádoba), nebo držení pomůcek a nástrojů (např. koště) (Macurová a Vysuček, 2005, s. 269). Fritzová Kalousová (2022) ve svém materiálu vyzorovala, že klasifikátory držení se objevily při popisu předmětů, ale nikoli jako součást sloves pohybu nebo umístění (Fritzová Kalousová, 2022, s. 54).

1.1.1.3 Klasifikátory rozměru

Poslední skupinou klasifikátorů, kterou ve své práci popsali Macurová a Vysuček (2005), jsou klasifikátory rozměru. Tyto klasifikátorové tvary ruky reprezentují hloubku, tloušťku

nebo šířku předmětů. Do této skupiny patří i tzv. morfémy obrysů obvodu (*perimeter shape morphemes*), tj. tvary ruky, které vyznačují obvod objektů (např. trojúhelník, kulatý stůl, místnost ad.) (Macurová a Vysuček, 2005, s. 269). Používají se při tom konvencionalizované, předem domluvené, tvary ruky, které se napříč různými znakovými jazyky ale liší. V českém znakovém jazyce se obrysy objektů vyznačují zásadně tvary ruky – **Ď** (např. bazén, obraz, obrys předmětu kulatého tvaru), **P** (např. obrys místnosti) nebo **Y** (např. obrys pole). Za tímto účelem je užití jiných tvarů ruky považováno rodilými uživateli českého znakového jazyka za agramatické (Macurová a Vysuček, 2005, s. 269). My v naší práci tyto prostředky nazýváme jako specifikátory tvaru a velikosti, stejně jako Perniss, Zwitserlood a Özyürek (2015). Podrobněji se jim budeme věnovat jako samostatné skupině prostředků užívaných pro vyjadřování prostorových vztahů.

1.1.2 Klasifikátory v prostorových vztazích

Lokativní klasifikátorové predikáty jsou nejčastějším prostředkem pro kódování prostorových vztahů ve znakových jazycích. Tyto morfologicky komplexní predikáty se skládají z tvaru ruky a umístění tohoto tvaru ruky. Zatímco klasifikátorový tvar ruky znázorňuje, o jaký typ objektu se jedná, tím, že jej klasifikuje na základě sémantických rysů, především velikosti a tvaru, tak umístění tohoto klasifikátorového tvaru ruky znázorňuje umístění objektu v reálném prostoru (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 617). Na obrázku 1 můžeme vidět příklad naznačení umístění jablka zastoupeného pomocí klasifikátoru ve tvaru **5** na stole, který je zastoupený klasifikátorem ve tvaru **B₁**.

Obrázek 1: Vztah „jablko na stole“ znázorněný klasifikátory v ČZJ (zdroj: AS)

Užívání klasifikátorových predikátů při vyjadřování prostorových vztahů poskytuje vysoký stupeň ikonické reprezentace a zároveň umožňuje vysoký stupeň sémantické specifičnosti jak z hlediska kódování samotného objektu, tak kódování prostorového umístění

objektu. Samozřejmě může docházet i k simultánnímu užívání klasifikátorových predikátů. Každá ruka tak může znázorňovat jeden objekt a umístění obou rukou ve znakovacím prostoru ikonicky reprezentuje umístění popisovaných objektů v reálném prostoru. Simultánní užití klasifikátorových predikátů zde umožňuje přímou reprezentaci obou objektů ve stejném čase a tím poskytuje vysoký stupeň sémantické specifičnosti z hlediska kódování samotného prostorového vztahu (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 617–618).

1.2 Specifikátory tvaru a velikosti

Dalším často užívaným prostředkem pro vyjadřování prostorových vztahů jsou tzv. specifikátory tvaru a velikosti („*size and shape specifiers – SASS*“) (Özyürek, Zwitserlood a Perniss, 2010, s. 1117). Jak již bylo řečeno, někteří autoři vnímají tyto prostředky jako podkategorii klasifikátorů (např. Wilburová, 1987). Macurová a Vysuček (2005) také řadí tyto jednotky mezi klasifikátory a konkrétně je označují jako klasifikátory rozměru a zahrnují do nich také tzv. morfémy obrysů obvodu (viz výše) (Fritzová Kalousová, 2022, s. 16). Ovšem my, stejně jako Perniss, Zwitserlood a Özyürek (2015), popisujeme specifikátory tvaru a velikosti samostatně (jak navrhuje i Motejzíkova, 2007), jako nezávislý prostředek, který se využívá k vyjadřování prostorových vztahů.

Na rozdíl od klasifikátorů, které reprezentují samotný objekt, specifikátory tvaru a velikosti reprezentují spíše obrysy objektu (Macurová a Vysuček, 2005, s. 266). „Cílem těchto jednotek je popis vizuálních a geometrických vlastností referenta a případně jeho umístění v prostoru“ (Fritzová Kalousová, 2022, s. 16). Motejzíkova (2007) ve své práci sice popsala tyto prostředky jako jednu ze skupin klasifikátorů, ale především proto, že je tak vnímají jiní lingvisté znakových jazyků. Autorka ale uvádí, že mezi klasifikátory tyto prostředky zaujímají specifické postavení, neboť se příslušné tvary ruky často nepojí s pohybem, který by znázorňoval pohyb objektu, jeho umístění či držení, a netvoří tak predikát (Motejzíkova, 2007, s. 45). Zároveň je nutné podotknout, že specifikátory tvaru a velikosti mohou být jak jednoruční, tak dvouruční, a simultánnost mezi dvěma specifikátory tvaru a velikosti je tak možná jen u těch jednoručních.

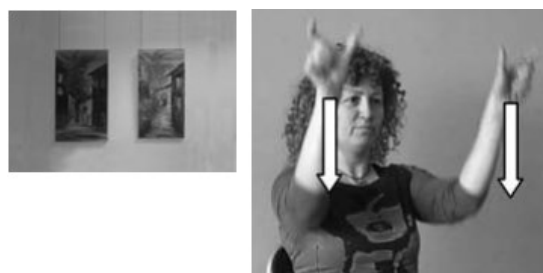
V případech, kdy není pohybem vytvořen predikát se většinou uvažuje o zařazení specifikátorů tvaru a velikosti mezi adjektiva. Adjektivům v českém znakovém jazyce se věnovala Zahumenská (2009) a specifikátory vymezila jako samostatnou třídu adjektiv, která vyjadřují velikost a tvar substance (Zahumenská, 2009, s. 66). Zahumenská (2018) uvádí, že se specifikátory tvaru a velikosti se objevují vždy za substantivem, jehož tvar a velikost popisují. Zároveň zmiňuje, že respondenti v jí získaném materiálu se shodovali v manuální i

nemanuální složce specifikačtorů tvaru a velikosti ve větší míře než u adjektiv. Vyplývá z toho, že nemanuální složka se podílí na vyjadřování velikosti a tvaru a její užívání je do značné míry konvencionalizováno (Zahumenská, 2018, s. 73–74).

Z příkladu v německém znakovém jazyce, který uvádí Özyürek, Zwitserlood a Perniss (2010), je ale zřetelné, že specifikačtory tvaru a velikosti mohou lokalizací pohybu vyjadřovat i umístění objektů v prostoru. V následujícím příkladu znakučící popisuje dva vedle sebe stojící kužely, k jejichž znázornění použije specifikačtor tvaru a velikosti. S jeho pomocí znakučící vyjádří nejen trojúhelníkový tvar kuželu, ale také oba znaky znázorní na jiném místě ve znakovacím prostoru (Özyürek, Zwitserlood a Perniss, 2010, s. 1117), čímž vyjádří jejich vzájemný vztah v prostoru (obr. 2). Jinými slovy, specifikačtory tvaru a velikosti, stejně jako klasifikačtory, mohou být kombinovány s lokativními predikáty, které znázorní, že objekt konkrétního tvaru je umístěn na určitém místě (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 618). V příkladu v tureckém znakovém jazyce znakučící použije specifikačtory tvaru a velikosti pro reprezentaci dvou obrazů na stěně, u nichž „obkreslí“ jejich obdélníkový tvar tvarem ruky \mathbb{D}_0 . Umístění těchto dvou specifikačtorů tvaru a velikosti na levou a pravou stranu znakovacího prostoru naznačuje jejich kombinaci s lokativním predikátem (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 618) (obr. 3). Jejich kombinace může tedy vysoce specifickým způsobem reprezentovat jak umístění objektu, tak prostorové vztahy mezi objekty – například pomocí simultánní konstrukce (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 619).

Obrázek 2: Vztah „kužel vedle kuželu“ znázorněný pomocí specifikačtoru tvaru a velikosti v TID (zdroj: Özyürek, Zwitserlood a Perniss, 2010, s. 1117)

Obrázek 3: Vztah „2 obrazy“ znázorněný pomocí specifikačtorů tvaru a velikosti v TID (zdroj: Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 618)

Stejně jako klasifikačtory, specifikačtory tvaru a velikosti jsou sémanticky specifické s respektem k reprezentaci objektu. Klasifikačtory znázorňují typ objektu pomocí obecnějších tvarových rysů (např. kulatý objekt, plochý objekt), jsou tedy relativně méně specifické s respektem k velikostním a tvarovým rysům objektu. Specifikačtory tvaru a velikosti reprezentují objekty pomocí specifických tvarových rysů (např. dlouhý úzký obdélníkový

objekt) a umožňují znakovému poskytnout detailnější a ikoničtější informace o tvaru objektu (Perniss, Zwitterlood a Özyürek, 2015, s. 619).

1.3 Relační lexémy

Dalšími prostředky, které jsou schopny vyjadřovat prostorové vztahy ve znakových jazycích, jsou relační lexémy (Perniss, Zwitterlood a Özyürek, 2015, s. 619). Tyto prostředky se objevují pouze v některých znakových jazycích, a to buď jako náhrada za klasifikátorové predikáty (Özyürek, Zwitterlood a Perniss, 2010, s. 1118), nebo naopak ve spojení s klasifikátorovými predikáty (Özyürek, Zwitterlood a Perniss, 2010, s. 1119). Někteří autoři je také často označují jako prepozice – neboli předložky (např. Emmorey, 2002). Jejich gramatické postavení jako předložek ovšem nebylo nijak potvrzeno (Özyürek, Zwitterlood a Perniss, 2010, s. 1119). Relační lexémy byly nalezeny například v americkém znakovém jazyce, v tureckém znakovém jazyce, v německém znakovém jazyce a také v izraelském znakovém jazyce (Perniss, Zwitterlood a Özyürek, 2015, s. 619). Vzhledem k povaze těchto prostředků je zřejmé, že znázorňují především vzájemné prostorové vztahy mezi několika objekty. V německém znakovém jazyce se užívá relační lexém „*next-to*“, který může být spojen například se specifikátorem tvaru a velikosti a vyjadřuje tak umístění dvou objektů stojících vedle sebe (Özyürek, Zwitterlood a Perniss, 2010, s. 1118–1119) (obr. 4). V tureckém znakovém jazyce je zase popsána existence relačních lexémů, které jsou glosovány jako „*in*“, „*on*“ nebo „*at*“, ale je poznamenáno, že užívání těchto prostředků není ve vyjadřování prostorových vztahů povinné (Arik a Wilbur, 2008 cit. dle Özyürek, Zwitterlood a Perniss, 2010, s. 1119) (obr. 5).

Obrázek 4: Relační lexém „*next-to*“ v DGS (zdroj: Perniss, Zwitterlood a Özyürek, 2015, s. 619)

Obrázek 5: Relační lexém „*on*“ v TID (zdroj: Perniss, Zwitterlood a Özyürek, 2015, s. 619)

I přes to, že relační lexémy vyjadřují prostorové vztahy méně konkrétně, tak zjevně vykazují jistou míru ikonicity s respektem ke kódování prostorových vztahů, kde význam prostorového vztahu je reflektován v simultánním umístění rukou (např. jedna ruka položená na druhé

nebo ruka pohybující se na místo vedle druhé ruky). Je ale nutné podotknout, že relační lexémy nejsou natolik sémanticky specifické, jako klasifikátory nebo specifikátory tvaru a velikosti. Mohou znázornit prostorové vztahy mezi jakýmkoliv dvěma objekty, ovšem bez ohledu na jejich tvar a konkrétní umístění v prostoru (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 619). Na rozdíl od klasifikátorových predikátů, relační lexémy žádným způsobem nereflktují tvar znázorněného objektu a také nemohou specifickěji určit povahu konkrétního prostorového vztahu – například zda je objekt ve svém prostředí umístěn uprostřed nebo na pravé nebo levé straně (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 620).

V českém znakovém jazyce nikdo tyto lexémy nezkoumal, proto o jejich existenci zatím nevíme. Studie ukázaly, že znakující napříč různými znakovými jazyky preferují prostředky umožňující vyšší stupeň ikonické reprezentace (tj. klasifikátorové predikáty) při kódování informací o entitách a jejich umístění v prostoru. V jistých kontextech, například při zdůrazňování prostorového kontrastu, lze ovšem příhodněji využít relačních lexémů. K čtenějšímu užívání relačních lexémů dochází především, pokud je znakující vystaven stimulům obsahujícím kontrastní prostorové vztahy (např. auto pod mostem – auto na mostě) – v tomto případě je specifikace umístění podstatnější, než specifikace typu objektu (např. tvar) a informace o umístění objektu jsou tedy v tomto kontextu lépe schopny kódovat relační lexémy (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 620).

1.4 Lexikalizované znaky

Další strategií, která bývá ve znakových jazycích užívána pro vyjadřování umístění objektů, je lokalizace lexikalizovaných znaků ve znakovacím prostoru (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 620). Pokud je znak ve své citátové formě (tj. jak by znak byl ukázán izolovaně, např. ve slovníku) artikulován v neutrálním znakovacím prostoru (tj. přímo před tělem znakujícího) a nemá tedy v sobě fonologicky specifikované umístění na těle, může být kombinován s lokativním predikátem. Znak v tomto případě může být vyobrazován v určitých místech znakovacího prostoru, čímž umožní sémanticky specifickou reprezentaci umístění konkrétního objektu v prostoru (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 621). Na příkladu z tureckého znakového jazyka můžeme vidět znak „LOÐ“, který je ukázán na pravé a následně na levé straně znakovacího prostoru a naznačuje tak relativní umístění dvou lodí (obr. 6). Pro porovnání, pokud by v této větě místo lexikalizovaného znaku byl použit klasifikátor, tak by loď zastupoval klasifikátorový tvar ruky B₁ (obr. 7).

Obrázek 6: Vztah „2 lodě“ znázorněný lexikalizovanými znaky v TID (zdroj: Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 622)

Obrázek 7: Vztah „2 lodě“ znázorněný klasifikátory v TID (zdroj: Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 622)

1.5 Strategie ukotvení

Posledním prostředkem/strategií vyjadřování prostorových vztahů ve znakových jazycích, kterému budeme věnovat pozornost, je tzv. strategie ukotvení („*anchoring strategy*“). Tato bimanuální (tj. obouruční) simultánní reprezentace více než dvou objektů byla vysledována například na německém znakovém jazyce, ale naopak u znakujících v tureckém znakovém jazyce se tato strategie neobjevila (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 632). Je tedy otázkou, v jaké míře a v jakých znakových jazycích se tato strategie využívá.

Znakující v německém znakovém jazyce při potřebě reprezentace více než dvou objektů figural volili strategii, ve které je jedna ruka pevně držena na místě (tzv. ukotvená), kde je lokalizována první figura. Ve stejném čase druhá ruka pohybem znázorňuje umístění zbylých figur (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 632) (obr. 8). Strategie ukotvení je spojena s užitím klasifikátorových predikátů, u kterých se mění klasifikátorový tvar ruky v závislosti na typu zobrazovaného objektu. Tato bimanuální strategie je sémanticky specifická jak s respektem k reprezentaci jednotlivých objektů, tak k jejich umístění. Pro porovnání lze uvést příklad z tureckého znakového jazyka, kde znakující pro simultánní reprezentaci více než dvou objektů vždy užívají unimanuální (tj. jednoruční) strategii, ve které jsou jednotlivé figury mapovány na jednotlivých prstech ruky (obr. 9). Tato strategie neumožňuje ikonickou a topografickou akurátní reprezentaci umístění objektů. Poskytuje abstraktnější a kategoričké kódování figur (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 632–633), které je tudíž i méně sémanticky specifické.

Obrázek 8: Vztah „4 hrnky“ znázorněný pomocí strategie ukotvení v DGS (zdroj: Perniss, Zwitterlood a Özyürek, 2015, s. 632)

Obrázek 9: Vztah „3 talíře“ znázorněný pomocí unimanuálního generického prostředku v TID (zdroj: Perniss, Zwitterlood a Özyürek, 2015, s. 627)

2 Simultánnost ve znakových jazycích

Jednou ze základních vlastností, kterou se znakové jazyky liší od jazyků mluvených, je simultánnost (Motejzíkova, 2007, s. 3). Díky svému odlišnému způsobu existence mají znakové jazyky k dispozici prostředky, které se odrážejí jak v jejich stavbě a struktuře, tak ve způsobu jejich fungování (Motejzíkova, 2007, s. 4).

Znakové jazyky existují ve vizuálně-motorické modalitě, na rozdíl od jazyků mluvených, které existují v modalitě audio-orální (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 617). Ve znakových jazycích, stejně jako v mluvených jazycích, se objevuje princip linearity – lexémy jsou sekvenčně řazeny za sebou a podle daných slovosledných pravidel tvoří věty (Motejzíkova, 2007, s. 4). U znakových jazyků se ale silně projevuje i princip simultánnosti, tzn. prostředky znakových jazyků mají možnost se „vrstvit“ a vyjadřovat tak ve stejném okamžiku více informací najednou (Motejzíkova, 2007, s. 5).

Díky specifické modalitě se ve znakových jazycích pracuje s několika artikulátory, které se mohou zcela nezávisle nebo částečně nezávisle pohybovat ve stejném čase. Mezi tyto artikulátory patří ruce, paže, trup, hlava a různé obličejové svaly. Vermeerbergen, Leeson a Crasborn (2007) mezi ně řadí i pohled očí a ústa. Společně jsou schopny simultánně kódovat rozličné typy lingvistických informací, například fonologické kontrasty nebo prostorové vztahy (Loos, German a Meier, 2022, s. 2). Ta část sdělení, která je artikulována pohyby rukou a paží, se označuje jako část manuální a část nesená pohyby obličeje (mimikou) a pohyby hlavy a trupu je částí nemanuální (Motejzíkova, 2007, s. 4). Artikulátory mohou společně produkovat jeden lexikální znak, nebo každý artikulátor produkuje jiný znak (Vermeerbergen, Leeson a Crasborn, 2007, s. 1) tvořící součást jedné výpovědi.

Simultánnost se nemusí objevovat pouze mezi jednotlivými artikulátory, ale i v rámci jednoho artikulátoru – jedné ruky. Každá lexikální jednotka se skládá z několika manuálních parametrů znaku (tvar ruky, místo artikulace, pohyb a orientace dlaně a prstů) (Motejzíkova, 2007, s. 29). Všechny tyto parametry se také objevují simultánně a tvoří tak znak. Ve stejné chvíli lze vyjádřit více informací i změnou jednoho z těchto parametrů, tzn. může dojít ke změně citátové podoby znaku. Pokud dojde ke změně tvaru ruky (popř. ke změně místa artikulace nebo ke změně pohybu), jedná se o tzv. inkorporaci. Inkorporace je proces, během kterého se do základového znaku včlení jiný znak a ze dvou znaků tak vznikne jeden (Motejzíkova, 2007, s. 29). Ke změně tvaru ruky dochází převážně při inkorporaci číselných údajů do znaku, například roky, měsíce a dny (Motejzíkova, 2007, s. 30). Objevuje se

i ve spojení s klasifikátory, kde inkorporovaná číslovka může například z klasifikátoru pro jednu osobu vytvořit klasifikátor zobrazující osoby dvě (Motejzíkova, 2007, s. 30).

Do znaku lze inkorporovat i klasifikátor držení, kterým včleníme do znaku informace o daném předmětu. Může se jednat o informace o velikosti předmětu a jeho tvaru (Motejzíkova, 2007, s. 31).

Podrobnější dělení nabízejí Vermeerbergen, Leeson a Crasborn (2007), kteří vymezují tři základní typy simultánnosti – manuální simultánnost, manuálně-orální simultánnost a simultánní užití dalších (manuálních nebo nemanuálních) artikulátorů.

Prvním typem je **manuální simultánnost** (možné nazvat jako „plnou simultánnost“), která se objevuje v případech, kdy každá ruka sděluje odlišnou, ovšem navzájem související, informaci, a jedná se tak o simultánní produkci dvou různých lexikálních znaků. Lze tak nazvat i konstrukce, ve kterých jedna ruka drží znak na místě (tzv. *bóje*, viz níže), zatímco druhá ruka pokračuje ve znakování. Mezi příklady manuální simultánnosti lze také zařadit simultánní konstrukce obsahující klasifikátory, ve kterých jednotlivé klasifikátory zastupují objekty dané situace a vyjadřují relativní umístění těchto objektů (Vermeerbergen, Leeson a Crasborn, 2007, s. 2). Loos, German a Meier (2022) v rámci manuální simultánnosti dále vydělili pět podkategorií v závislosti na typech znaků, které jsou simultánně kombinovány, a jejich vzájemné poloze vůči sobě – 1) dva simultánně produkováné lexikální znaky, 2) dva klasifikátory vyobrazené v jednu chvíli, 3) jedna ruka artikuluje znak, který následně drží na místě, zatímco druhá ruka pokračuje v produkci jednoho či více znaků, tzv. *weak-hand hold* nebo *bóje* (viz níže), 4) nedominantní ruka produkuje výčet, zatímco dominantní ruka představuje jednotlivé položky z výčtu, 5) jedna ruka znázorní ukazovací znak nebo tzv. ukazovací *bóji* (viz níže), zatímco druhá ruka produkuje další znaky (Loos, German a Meier, 2022, s. 2).

Při vyjadřování prostorových vztahů, stejně jako v dalších situacích (např. produkce sloves, viz Liddell, 2003), znakování často produkuje nedominantní rukou znak, který drží na určitém místě ve znakovacím prostoru, zatímco dominantní ruka pokračuje ve znakování. Díky vlastnosti těchto prostředků fyzicky setrvat na místě a pomoci tak plynulosti diskurzu, je Liddell (2003) nazýval jako **bóje** (Liddell, 2003, s. 223).

Liddell (2003) vydělil v americkém znakovém jazyce několik typů *bóji* – 1) *list/seznam* – asociace počtu prstů s počtem entit, na nedominantní ruce znakování drží číslovky, které odkazují ke konkrétním entitám v diskurzu (tzv. výčet – dominantní ruka postupně ukazuje na jednotlivé prsty na nedominantní ruce, které se ke konkrétním entitám vztahují),

2) *tematické bóje* – jejich přítomnost naznačuje v diskurzu důležité téma, nedominantní ruka drží na místě vztyčený (většinou) ukazovák, zatímco dominantní ruka pokračuje v produkci znaků, 3) *fragmentové bóje* – přetrvání znaku, po vyprodukování dvouručního znaku zůstane nedominantní ruka nezměněná na místě, ve kterém skončila ve znakovacím prostoru, zatímco dominantní ruka následně produkuje další jednoruční znak, 4) *ukazovací bóje* – ukazují na důležitý element v diskurzu, nedominantní ruka ukazuje a zůstává na místě, zatímco dominantní ruka pokračuje v produkci, nenabývá žádného dalšího významu, jen ukazuje (Liddell, 2003, s. 223–250), 5) Fritzová Kalousová (2022) vyděluje také *zobrazovací bóje* – zahrnují ukazovací bóje a navíc zobrazují místo, na kterém byla umístěna entita představená dominantní rukou (Fritzová Kalousová, 2022, s. 28).

Je nutné dodat, že pokud se jedná o simultánní pohyb obou rukou, tak jejich pohyb je jen částečně nezávislý. Existují vývojová a lingvistická omezení simultánních pohybů obou rukou, jen jisté informace tedy mohou být simultánně zobrazeny (Loos, German a Meier, 2022, s. 3) (srov. výše kap. 1 Prostředky užívané pro vyjadřování prostorových vztahů).

Dalším typem je **simultánní užití dalších (manuálních nebo nemanuálních) artikulátorů**. Do této kategorie patří další nemanuální artikulátory s výjimkou úst, které se mohou kombinovat mezi sebou navzájem, s manuálními znaky nebo s orálními komponenty. Patřit sem může například pohled očí nebo náklon těla. Tento typ simultánnosti se často spojuje se simultánním vyjádřením různých úhlů pohledu (střídání rolí). Dalším příkladem je simultánní artikulace manuálního znaku a nemanuální lexikální jednotky nesoucí význam (např. v americkém znakovém jazyce – nakrčený nos s významem „KDO“) (Vermeerbergen, Leeson a Crasborn, 2007, s. 3). My se v naší práci zabýváme pouze manuální simultánností (stejně jako v původní studii), proto se nemanuálními komponentům nebudeme více věnovat.

Jako poslední typ simultánnosti uvádí **manuálně-orální simultánnost**. Ta označuje simultánní užití ústního a manuálního komponentu a může mít několik podob. Jednou z nich je simultánní artikulace lexikálního znaku a mluveného jazyka – tzv. mluvní komponent (Vermeerbergen, Leeson a Crasborn, 2007, s. 2). Dalším typem manuálně-orální simultánnosti je simultánní produkce manuálního znaku a ústního gesta – tzv. orálního komponentu, který nemá původ v mluveném jazyce (Vermeerbergen, Leeson a Crasborn, 2007, s. 2).

Je nutné zmínit, že simultánnost ve znakových jazycích není nutně spjata s vícero artikulátory. Znaky produkované jednou rukou mohou také vykazovat jistou míru simultánnosti. Například jednoruční klasifikátorové konstrukce – vyjadřují rysy referentu (o

jaký typ referentu se jedná, jeho vlastnosti) pomocí tvaru ruky, zatímco umístění nebo pohyb této konstrukce simultánně zobrazuje umístění nebo směr pohybu daného referentu. Zároveň mohou být doplněny i další informace, například o způsobu pohybu (Loos, German a Meier, 2022, s. 2). Pro srovnání, například (jednoruční) znaky z ustálené slovní zásoby, jejichž parametry jsou také produkovány simultánně (a jsou schopny rozlišit význam) (Stokoe, 1960, s. 39–40), ale jejich význam jako takový často není tak transparentně nesen, jako u produktivní slovní zásoby (Quer a kol. eds., 2017, s. 77).

Specifická modalita znakovým jazykům umožňuje ve své struktuře využívat simultánnost a dosahovat vyšší míry ikoničnosti. Jedná se o vlastnosti výrazně uplatnitelné v oblasti vyjadřování prostoru. Můžeme vyjadřovat prostorové vztahy a ikonickým způsobem znázorňovat referenty a jejich umístění v prostoru. Modalita znakových jazyků umožňuje přímé mapování prostorových vztahů do znakovacího prostoru pomocí užití obou rukou ve stejné chvíli (Perniss, Zwitterlood a Özyürek, 2015, s. 617).

2.1 Simultánní konstrukce

Znakové jazyky mají díky své specifické modalitě možnost přímé reprezentace prostorových vztahů mezi objekty užitím simultánní reprezentace referentů (Perniss, Zwitterlood a Özyürek, 2015, s. 622), tzn. simultánních konstrukcí. V naší práci míníme pojmem „simultánní konstrukce“ jakoukoliv reprezentaci více než jednoho referentu ve stejném čase, stejně jako Perniss, Zwitterlood a Özyürek (2015), a také se stejně jako oni zaměřujeme na simultánní konstrukce obsahující prostorové vztahy *figure-ground* (např. „hrnek na stole“ – obr. 10) a *figure-figure* (např. „hrnek těsně vedle hrnku“ – obr. 11) (Perniss, Zwitterlood a Özyürek, 2015, s. 625) (podrobněji viz níže).

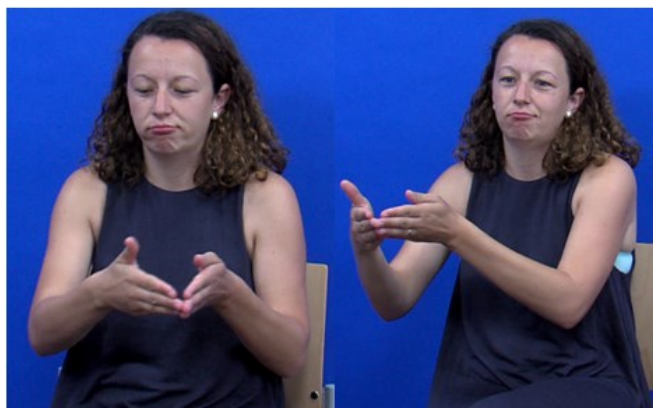

Obrázek 10: Simultánní vztah *figure-ground* „hrnek na stole“ v ČZJ (zdroj: AS)

Obrázek 11: Simultánní vztah *figure-figure* „hrnek těsně vedle hrnku“ v ČZJ (zdroj: AS)

Simultánní reprezentace referentů může být *unimanuální*, tzn. artikulovaná jednou rukou, kde se referenti inkorporují do jednotlivých prstů, nebo *bimanuální*, tzn. artikulovaná oběma rukama, kde každá ruka reprezentuje jeden referent (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 625). Simultánní reprezentace objektů je zároveň považována za způsob přímé vizuální reprezentace prostorových vztahů, která vykazuje vysokou míru sémantické specifičnosti (tzn. ikoničnosti). Pokud není užito simultánních konstrukcí k vyjádření prostorových vztahů, dochází pouze k nepřímému kódování těchto vztahů, a zároveň je snížena míra sémantické specifičnosti (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 625) (obr. 12). Užití vyjádření, ve kterých nejsou přesně vyobrazeny prostorové vztahy, ale pouze koncepčně naznačena umístění referentů, se zdají být predeterminována prototypičností daných prostorových vztahů (např. rozdíl „hrnek na stole“ versus „bota na stole“) (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 622), tzn. pokud prostorový vztah není prototypický („bota na stole“), tím spíše se u něj objeví přesné vyobrazení tohoto prostorového vztahu.

Obrázek 12: Sekvenční reprezentace vztahu „2 lodě“ znázorněná lexikalizovaným znakem v ČZJ (zdroj: AS)

Vysoká míra sémantické specifičnosti a s ní související vysoká míra ikoničnosti se v simultánních konstrukcích může vyskytovat v několika aspektech. Prostředky vyjadřující prostorové vztahy se považují za sémanticky specifické (s ohledem na reprezentaci objektu), pokud jsou v nich ikonicky kódovány informace o tvaru objektu. Jedná se o zobrazení percepčních rysů objektu (např. hrnek), kdy lze ikonicky tento objekt znázornit zakulaceným tvarem ruky, nebo bez užití ikoničnosti například pomocí nataženého ukazováku (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 614). V případě ikonického znázornění lze sledovat simultánní zobrazení umístění objektu a tvaru objektu ve stejném čase.

Další možností, jak dosáhnout vyšší míry ikoničnosti a sémantické specifičnosti (s ohledem na reprezentaci umístění objektu v prostoru), je znázornění daných objektů

s respektem k reálnému vzájemnému umístění v prostoru a promítnutí jejich relativní vzdálenosti do znakovacího prostoru (obr. 11) (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 614).

Posledním aspektem, ve kterém lze zvýšit míru sémantické specifčnosti, je simultánní užití obou rukou k vyjádření prostorových vztahů, zde figure-ground (vztah figury a jejího pozadí) nebo figure-figure (vztah mezi figurami navzájem). Simultánní reprezentace objektů umožňuje ikoničtější, a tedy i více sémanticky specifickou reprezentaci objektů v prostorových vztazích. Méně ikonickou reprezentací takového vztahu je pak sekvenční reprezentace jednotlivých objektů (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 614), které jsou v prostoru vyobrazovány postupně.

2.1.1 Prostorové vztahy *figure-ground*

Užívání simultánních konstrukcí je časté při přítomnosti více než jedné vyobrazované entity. U vyjadřování umístění entit v prostoru se proto mluví o tzv. figuře, která se buď hýbe nebo je umístěna ve vztahu k určitému pozadí (ground). Figurami jsou převážně menší objekty, a naopak pozadí představuje větší entitu, která nutně není v centru pozornosti (Loos, German a Meier, 2022, s. 7).

I přes to, že znakové jazyky mají díky své modalitě možnost využívat více artikulátorů a s jejich pomocí simultánně vyjadřovat prostorové vztahy, tak v některých znakových jazycích (např. německém nebo tureckém) se simultánnost ve vztahu mezi figurou a jejím pozadím vyskytuje zřídka. Ve zmíněných jazycích se objevilo čtenější užívání sekvenční strategie (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 629), ve které nejsou jednotlivé znaky představovány ve stejné chvíli. Simultánní reprezentace prostorových vztahů mezi figurou a jejím pozadím je explicitní reprezentací těchto vztahů a na rozdíl od sekvenční reprezentace umožňuje simultánní reprezentace vyšší míru sémantické specifčnosti (obr. 10). Při sekvenčním zobrazování vztahu mezi figurou a jejím pozadím se musí znakující „spolehnout“ na pozadí, které si umístil předem do znakovacího prostoru a následně do odpovídajícího místa umístit i figuru (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 630) (např. „na stole“ nebo „pod stolem“) (obr. 13).

Obrázek 13: Sekvenční reprezentace vztahu „figure-ground“ – „talíř na stole“ v ČZJ (zdroj: AS)

Ve vyjadřování těchto prostorových vztahů ve znakových jazycích byly vysledovány jisté opakující se vzorce – 1) jméno referentu, představené lexikalizovaným ustáleným znakem, je ve většině případů zmíněno jako první, po něm následuje klasifikátor. 2) Ve většině umístovacích konstrukcí je jako první zmíněna entita pozadí a až pak následuje entita figury (Özyürek, Zwitserlood a Perniss, 2010, s. 1118). De Weerdt (2020) zkoumal pořadí figury a jejího pozadí v závislosti na ne/známosti entit v diskurzu (viz níže). 3) Ve znakových jazycích je nutné předem explicitně zmínit a umístit entitu pozadí a relativně k ní následně umístit entitu figury. 4) Relativní umístování entity figury ve vztahu k entitě pozadí by obecně mělo probíhat užitím simultánních konstrukcí, ve kterých manuální artikulátory (ruce) v prostoru simultánně představují entity figury a pozadí ve vzájemném vztahu.

Napříč znakovými jazyky se ukázalo jako typické dřívější vyobrazení entity pozadí pomocí lexikalizovaného znaku. Tato entita je následně vybraným prostředkem pro zobrazování prostorových vztahů (například klasifikátorem) umístěna do prostoru. Nedominantní ruka v tomto místě drží danou entitu pozadí a dominantní ruka pomocí lexikalizovaného znaku představuje entitu figury. Následuje její umístění do prostoru nebo znázornění jejího pohybu v prostoru, ve vztahu k drženému pozadí, užitím dalšího prostředku zobrazujícího prostorové vztahy (Loos, German a Meier, 2022, s. 7).

Jak jsme již zmiňovali, De Weerdt (2020) se ve svém výzkumu věnoval vyjadřování prostorových vztahů mezi figurami a jejich pozadími ve finském znakovém jazyce. Hlavním zjištěním jeho výzkumu je, že pořadí, ve kterém jsou figura a její pozadí představeny, je závislé na tom, zda je figura v diskurzu již známá, nebo zda se jedná o figuru nově zmíněnou (De Weerdt, 2020, s. 723). Bylo zjištěno, že pokud je entita figury zmíněna v diskurzu poprvé, tak ve většině případů je nejdříve představeno pozadí a až následně figura samotná. Ve finském znakovém jazyce byla tato konstrukce navíc doplněna o znak „MÍT“. Při ojedinelém obrácení

pořadí došlo ke zmatení příjemce informace a pořadí muselo být obráceno (De Weerd, 2020, s. 733).

Sdělení, ve kterých je figura nově představována v diskurzu, se často označují jako existenciální, tzn. primárně predikují existenci nebo přítomnost. Naopak sdělení, ve kterých je figura již v diskurzu známá, slouží k odkazování, k již představeným a známým figurám. Často se označují jako lokativní, tzn. primárně predikují lokaci (De Weerd, 2020, s. 724). Úskalím výzkumů umístovacích prostředků ve znakových jazycích, ve kterých se ukázalo jako typické pořadí, ve kterém entita pozadí přechází entitě figury, je způsob provedení výzkumů. Většina těchto výzkumů byla založena na izolovaných výrociích popisujících obrázky. Z tohoto důvodu byla většina referentů v těchto výrociích nová nebo neznámá (De Weerd, 2020, s. 724), čímž se již jistým způsobem pořadí figury a jejího pozadí předurčilo. Na stejném principu je postaven i náš výzkum. Figura i její pozadí jsou vždy nově zmíněny, proto můžeme podle výsledků De Weerdta (2020) předpokládat, že i v českém znakovém jazyce bude vždy první zmíněna entita pozadí a následně až entita figury. Tento předpoklad nám může pomoci soustředit se čistě na četnost simultánních konstrukcí v daných prostorových vztazích a užívané prostředky zastupující referenty a vyřadit nežádoucí pozornost na pořadí referentů.

Navzdory předpokladům, že entita pozadí je v simultánních konstrukcích většinou reprezentována nedominantní rukou, De Weerd (2020) ve své studii také zjistil, že volba dominantní nebo nedominantní ruky reprezentující entitu pozadí, je závislá na pozici objektu v reálném prostoru (De Weerd, 2020, s. 735). Ve finském znakovém jazyce se v těchto konstrukcích také vyskytují adpoziční znaky (např. „pod“ nebo „na“), které jsou produkovány simultánně s entitou pozadí (De Weerd, 2020, s. 736).

2.1.2 Prostorové vztahy *figure-figure*

Stejně jako se dají vyjadřovat figury ve vztahu k jejich pozadí, tak se dají vyjadřovat i ve vztahu k sobě navzájem (např. hrnek vedle hrnku). O tyto vztahy se tedy jedná v případech, když se v nich vyskytuje víc než jedna entita figury (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 624).

Stejně jako byla v různých znakových jazycích zkoumána míra užívání simultánnosti ve vyjadřování prostorových vztahů mezi figurou a jejím pozadím, tak byla zkoumána i u vztahů mezi dvěma a více figurami (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 630). Perniss, Zwitserlood a Özyürek (2015) u tureckého a německého znakového jazyka navzdory očekávání opět zjistili poměrně nízkou míru (sotva polovina případů) užívání simultánnosti v prostorových vztazích figur, stejně jako u vztahů mezi figurou a jejím pozadím. Jako častější

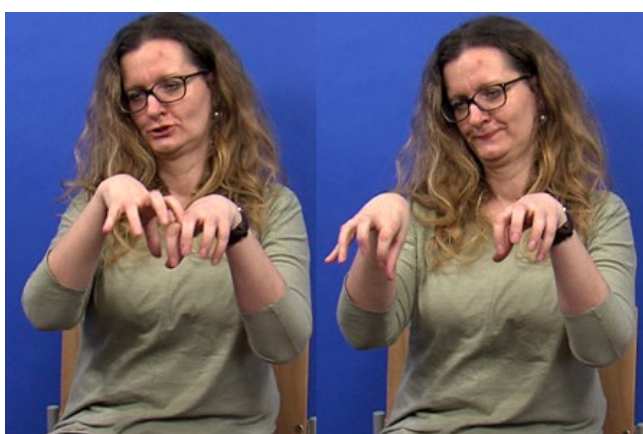
se prokázalo sekvenční vyjadřování prostorových vztahů, bez užití simultánnosti. V těchto sekvenčních reprezentacích jsou jednotlivé figury umísťovány do prostoru individuálně, jedna po druhé, a nedochází tak k explicitní reprezentaci konkrétních prostorových vztahů mezi figurami. Tato reprezentace prostorových vztahů je založena na konceptuálním držení umístění referentů v prostoru, nikoli na přímé reprezentaci referentů (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 630–631). Příklad můžeme vidět na obrázku 12, kde se ovšem jedná o dvouruční znak, proto při užití tohoto prostředku (tj. lexikalizovaného znaku) simultánnost není možná.

Perniss, Zwitserlood a Özyürek (2015) vyzorovali pro simultánní reprezentaci prostorových vztahů dvou a více figur dva základní způsoby vyjadřování těchto vztahů, tj. unimanuální a bimanuální reprezentace (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 631). V obou případech se jedná o prostředky, tzv. generické, které nejsou ikonické, a tím pádem ani sémanticky specifické. Žádným způsobem ve své podobě neznázorňují tvar ani velikost objektů, které zastupují. V tureckém znakovém jazyce se často objevuje unimanuální reprezentace, ve které natažené prsty na jedné ruce zastupují jednotlivé referenty. Tento prostředek je užíván především pro abstraktní vyjadřování tzv. *side-by-side* vztahů (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 626) (obr. 9). Je ovšem zjevné, že při užití tohoto prostředku je vyjadřování vzdálenosti mezi figurami artikulačně omezené. Znakující nemůže vždy umístit figury tak, aby to odpovídalo reálnému prostoru z důvodu omezení roztažitelnosti prstů. Zároveň nemůže jednotlivé figury umístit do znakovacího prostoru jednotlivě, dle vlastního uvážení, ale vždy pouze společně. Toto činí reprezentaci umístění objektu za užití tohoto generického prostředku méně sémanticky specifické (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 629). Naopak v německém znakovém jazyce se objevuje reprezentace bimanuální. Tento generický prostředek nezastupuje referenty v rukou, nýbrž naznačuje, jak jsou dané referenty v prostoru umístěny vedle sebe (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 626) (obr. 14). Znakující si v tomto případě může vybrat, na jaké konkrétní místo ve znakovacím prostoru figuru umístí. Toto umožňuje vysoce ikonickou a sémanticky specifickou reprezentaci nejen umístění referentu, ale také vzdálenosti mezi jednotlivými referenty (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 629).

Obrázek 14: Vztah „4 lodě“ znázorněný pomocí unimanuálního generického prostředku v DGS (zdroj: Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 627)

Samozřejmě se objevuje i bimanuální simultánní reprezentace referentů pomocí klasifikátorů a specifikátorů tvarů a velikosti. Zde se uplatňuje strategie ukotvení, tj. jednu ruku je držena na místě (je ukotvena), kde se nachází první referent a druhá ruka se pohybuje a naznačuje polohu dalších referentů. V německém znakovém jazyce je ovšem tato metoda užívána pouze v případech, že se jedná o více jak dva referenty (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 632) (obr. 15). Jak jsme již zmiňovali, bimanuální simultánní reprezentace referentů vykazuje vyšší míru sémantické specifičnosti než reprezentace unimanuální, a to nejen ve smyslu reprezentace referentu samotného, ale i ve smyslu reprezentace jeho umístění. Bimanuální generické prostředky nezastupují tvar a velikost předmětu ikonicky, ale jsou schopny s vysokou mírou ikonicity reprezentovat relativní umístění referentů (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 632).

Obrázek 15: Strategie ukotvení v ČZJ – vztah „3 jablka“ (zdroj: AS)

3 Původní studie

Naše práce, hlavně její výzkumná část, je inspirována článkem *Does space structure spatial language?: A comparison of spatial expression across sign languages* (Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015), který představil studii o prostorových vztazích v německém a tureckém znakovém jazyce. Hlavním cílem studie bylo porovnání těchto dvou znakových jazyků v oblasti strategií užívaných pro znázorňování prostorových vztahů mezi dvěma a více statickými objekty, konkrétně vztahů *figure-ground* a *figure-figure*, a následná kvantitativní a kvalitativní analýza získaných výsledků. Tyto dva jazyky byly vybrány záměrně, neboť nejsou historicky příbuzné, jsou geograficky vzdálené a neprobíhá mezi nimi přímý kontakt, avšak zároveň mají podobné sociolingvistické charakteristiky (tamtéž, s. 612, 623).

Autoři se zaměřili na získání tří typů informací: 1) reprezentaci objektu – jaké prostředky a strategie se využívají k reprezentaci figury a groundu v umístěvacích konstrukcích (např. klasifikátory, SASS atd.), 2) reprezentaci umístění – jak je umístění objektů v prostoru kódováno do znakového jazyka (ne/ikonicky, s respektem k reálnému umístění objektu a relativní vzdálenosti mezi více objekty) a 3) simultánní reprezentaci objektů – zobrazování více objektů ve stejném čase přímou explicitní reprezentací prostorových vztahů (např. užitím obou rukou ve stejném čase pro reprezentaci vztahu mezi figurou a groundem nebo mezi dvěma figurami navzájem) (tamtéž, s. 625).

Pozornost byla věnována také sémantické specifičnosti, tedy stupni ikonicity při reprezentaci objektu – zda se kódují informace o tvaru reprezentací výrazných rysů objektu (např. tvarem ruky, který napodobuje tvar objektu), a zda jsou objekty umístěvány do znakovacího prostoru podle jejich umístění v reálném prostoru. Čím více je reprezentace objektů ikonická, tím více je i sémanticky specifická (tamtéž, s. 614).

Výzkumu se zúčastnilo 12 párů respondentů (znakující a adresát), jejichž primárním komunikačním prostředkem byl německý znakový jazyk nebo turecký znakový jazyk (tamtéž, s. 623). Do elicitacího materiálu bylo zahrnuto celkem sedm různých objektů – figur (hrnek, loď, kráva, pták, talíř, pero, obraz). Každá figura se objevila na třech obrázcích, vždy v jiném počtu (jeden, dva, tři/čtyři a více). Celkem se jednalo o 21 obrázků zobrazujících objekty v jejich typickém prostředí. Každý obrázek obsahoval primární vztah *figure-ground*, a v případě více objektů i vztah *figure-figure*. V průběhu elicitace si znakující vždy prohlédl na notebooku obrázky, které jeden za druhým z paměti popisoval adresátovi, jehož úkolem bylo obrázek identifikovat z výběru různých obrázků zobrazených na papíře (tamtéž, s. 624).

Ve výsledcích výzkumu se ukázalo, že prostředky užívané v obou jazycích pro zobrazování figur v prostorových vztazích jsou klasifikátory a SASS v kombinaci s lokativním predikátem pro kódování umístění referentu (tamtéž, s. 626). Nejčastěji užívaným prostředkem v obou jazycích jsou ovšem klasifikátory. Specifikátory tvaru a velikosti jsou značně častěji užívány v německém znakovém jazyce (tamtéž, s. 627). Dále oba jazyky také užívají k lokalizaci figur lexikální znaky (častěji v tureckém znakovém jazyce) a méně sémanticky specifické generické prostředky, které neprojevují ikonickou podobnost s reprezentovaným objektem. Zatímco v tureckém znakovém jazyce se tyto prostředky (tzv. *unimanuální*), u nichž natažené prsty na jedné ruce reprezentují individuální objekty (hlavně u tzv. *side-by-side* vztahů), vyskytují hojně a konzistentně, tak v německém se prostředky s podobným významem (tzv. *bimanuální*), ve kterých každá ruka reprezentuje jeden objekt (podobné relačnímu lexému *next-to*), vyskytují jen zřídka (tamtéž, s. 626–628). V obou jazycích je také užívána vysoce ikonická bimanuální simultánní reprezentace dvou referentů vedle sebe, tzv. strategie ukotvení. V německém znakovém jazyce je tato strategie užívána i pro tři a více referentů (tamtéž, s. 631–632). Obecně lze říci, že oba jazyky užívají stejné nebo podobné prostředky pro lokalizaci referentů, ale značně se liší v četnosti jejich užívání (tamtéž, s. 633).

Navzdory očekávání byla zjištěna malá míra simultánnosti při kódování vztahu figure-ground v obou jazycích. Znakující se místo vysoce sémanticky specifické reprezentace pomocí simultánnosti spoléhali na lineární umístění figury do stejného místa, kam dříve umístili ground. Simultánnost v těchto konstrukcích byla jen nepatrně více užívána v tureckém znakovém jazyce, ale obecně se v obou jazycích vyskytovaly zřídka. U vztahu *figure-figure* (mezi dvěma až čtyřmi objekty figur) se ukázalo, že znakující v obou jazycích použili simultánnost ani ne v polovině popisů, což také neodpovídalo předpokladům autorů (tamtéž, s. 629–631).

Vzhledem k tomu, že se ve většině znakových jazyků předpokládá vysoká míra simultánnosti (zde konkrétně při zobrazování prostorových vztahů statických objektů) (tamtéž, s. 634), která byla ve zmíněné studii u obou jazyků z velké části vyvrácena, rozhodli jsme se obdobnou, upravenou verzi této studie aplikovat na český znakový jazyk a potvrdit nebo vyvrátit tento předpoklad.

4 Výzkumná část

Sběr jazykového materiálu proběhl v období od dubna do června roku 2018 v ateliéru Ústavu jazyků a komunikace neslyšících a byl proveden v rámci Odborného modulu studenty bakalářského studijního programu Čeština v komunikaci neslyšících, Janem Cvačkou, Annou Polenskou a Vladimírem Šimonem pod vedením dr. Lenky Okrouhlíkové, která byla před začátkem sběru jazykového materiálu v kontaktu s autorkou původní studie Pamelou Perniss.

Z výzkumu byl proveden pouze sběr zmíněného jazykového materiálu a metadat. Materiál nebyl dále zpracován. My jsme pro náš výzkum tyto materiály a veškerou dokumentaci převzali a po vzoru původní studie část tohoto výzkumu aplikujeme na český znakový jazyk.

4.1 Cíle výzkumu

Hlavním cílem našeho výzkumu je zjistit, jak časté je užívání simultánních konstrukcí při vyjadřování prostorových vztahů statických objektů v českém znakovém jazyce. Konkrétně se zaměřujeme na prostorové vztahy tzv. figure-figure (např. hrnek vedle hrnku) a figure-ground (např. hrnek na stole). U vztahů figure-figure chceme zjistit, jak časté je užívání simultánnosti při vyjadřování vzájemných prostorových vztahů mezi dvěma až šesti figurami a u vztahů figure-ground nás zajímá, jak časté je užívání simultánnosti při vyjadřování prostorových vztahů mezi jednou až šesti figurami a jejich pozadím.

Zároveň chceme zjistit, jaké prostředky jsou v českém znakovém jazyce užívány pro zastoupení daných figur vyjádřených v těchto prostorových vztazích. Naše výsledky následně porovnáme s předchozími pracemi, které se těmto prostředkům věnovaly.

4.2 Respondenti

Respondenty našeho výzkumu byla, podobně jako v původní studii, věkově a geograficky homogenní skupina 12 neslyšících znakových, rodilých mluvčích českého znakového jazyka. Každý respondent měl k sobě neslyšícího komunikačního partnera (adresáta), který aktivně neznakoval. Primárním komunikačním prostředkem všech respondentů je český znakový jazyk, který užívají od narození nebo od velmi raného věku.

Mezi respondenty bylo 9 žen a 3 muži ve věkovém rozmezí 26 až 46 let. Všichni respondenti se považují za členy komunity neslyšících a jejich preferovaným komunikačním prostředkem je český znakový jazyk. Pět respondentů se narodilo v Praze, dva v Příbrami, dva na Moravě (přesně nespecifikováno), jeden ve Zlíně, jeden poblíž Hradce Králové a jeden ve Valašském Meziříčí. V době konání výzkumu devět respondentů žilo v Praze nebo za Prahou, jeden v Liberci a jeden u Plzně, avšak působili v Praze. Jak již bylo řečeno, všichni respondenti

byli v kontaktu se znakovým jazykem od narození nebo od velmi brzkého věku (mateřská škola), můžeme je tedy považovat za rodilé mluvčí. Všichni také v jisté fázi svého života studovali v Praze. Celkem osm respondentů má oba rodiče neslyšící, dva mají slyšící rodiče, jeden respondent má neslyšícího otce a nedoslýchavou matku a jeden má slyšícího otce a nedoslýchavou matku (tabulka č. 1).

Na samostatné videonahrávce každý respondent odpověděl na otázky z demografického dotazníku (jméno, věk, místo narození, místo současného bydliště, navštěvované školy, první setkání se znakovým jazykem, ovládnutí dalších jazyků, stav sluchu, stav sluchu rodičů a dalších členů rodiny, referovaný komunikační prostředek, způsob dorozumívání s rodinou/v práci/s přáteli atp.) (Příloha II), které jim byly pokládány od neslyšícího asistenta výzkumu.

	Pohlaví	Věk	Místo narození	Místo bydliště	Začátek užívání ZJ	Místo školy	Stav sluchu	Rodiče	Preferovaný komunikační prostředek
Respondent 1	žena	41 let	Praha	Praha	od narození	Praha, Beroun	neslyšící	neslyšící	ČZJ
Respondent 2	žena	37 let	Morava	Praha	MŠ	Olomouc, Praha	neslyšící	otec - slyšící, matka - nedoslýchavá	ČZJ
Respondent 3	žena	41 let	Praha	Praha	od narození	Praha, Pardubice	neslyšící	neslyšící	ČZJ
Respondent 4	muž	29 let	Zlín	Praha	od narození	Olomouc, Praha	neslyšící	neslyšící	ČZJ
Respondent 5	muž	27 let	Příbram	Liberec	MŠ	Liberec, Praha	neslyšící	slyšící	ČZJ
Respondent 6	žena	41 let	Morava	Praha	od narození	Valašské Meziříčí, Slovensko, Olomouc, Praha	neslyšící	slyšící	ČZJ
Respondent 7	žena	46 let	Hradec Králové (poblíž)	u Prahy	od narození	Praha	neslyšící	neslyšící	ČZJ
Respondent 8	žena	30 let	Příbram	u Plzně	od narození	Praha, Hradec Králové	neslyšící	otec - neslyšící, matka nedoslýchavá	ČZJ
Respondent 9	žena	26 let	Valašské Meziříčí		od narození	Valašské Meziříčí, Praha, Švédsko, Hradec Králové	neslyšící	neslyšící	ČZJ
Respondent 10	žena	41 let	Praha	Praha	od narození	Praha	neslyšící	neslyšící	ČZJ
Respondent 11	muž	32 let	Praha	Praha	od narození	Praha	neslyšící	neslyšící	ČZJ
Respondent 12	žena	36 let	Praha	Praha	od narození	Praha	neslyšící	neslyšící	ČZJ

Tabulka 1: Respondenti

4.3 Metodologie

Vzhledem k tomu, že je náš výzkum inspirován jinou studií, která se zaměřila na turecký a německý znakový jazyk, předcházela samotnému sběru jazykového materiálu komunikace s jednou z autorek studie, dr. Pamelou Perniss, která nám poskytla obrazový materiál, který byl použit jako stimul v původní studii, ve formě PowerPointové prezentace obsahující přesné pořadí obrázků, v jakém byly respondentům předkládány. Zároveň s námi sdílela i tři listy pro adresáty, které obsahovaly celkem šedesát obrázků a také doplnila podrobnosti ohledně realizace výzkumu.

Před začátkem sběru jazykového materiálu všichni respondenti podepsali informované souhlasy přeložené do českého znakového jazyka (Příloha III), které obdrželi předem, spolu s obecnými instrukcemi k výzkumu v českém znakovém jazyce. Prostřednictvím dalšího videa v českém znakovém jazyce jim byly na místě sděleny základní instrukce k průběhu elicítace. Úkolem respondentů (aktivních znakujících) bylo popsat postupně obrázky tak, aby adresát byl schopný obrázek identifikovat v listech obsahujících řadu dalších jiných obrázků (Příloha IV). Žádné další podrobnější informace nebyly respondentům poskytnuty v souladu se zahraničními výzkumy. Adresát měl být přítomen jako neslyšící komunikační partner, který zajistí ujištění, že znakující svůj popis podal tak, aby mu neslyšící komunita porozuměla.

Znakující respondent seděl a byl natáčen dvěma kamerami současně (zpředu a shora) před modrým pozadím. Dle instrukcí měl tmavší jednobarevné oblečení. Po své pravé straně měl stolek, na kterém ležel notebook s PowerPointovou prezentací tak, aby ji adresát neviděl. Mezi jednotlivými obrázky v prezentaci byla vždy jedna prázdná strana, aby bylo zajištěno, že znakující se nebude na obrázek dále dívat při popisování obrázku. Respondenti si tedy prohlédli obrázek, překliki na prázdnou stranu a v českém znakovém jazyce popsali obrázek adresátovi. Adresát seděl naproti znakujícímu a byl natáčen třetí kamerou. Měl na klíně list obrácený obrázky směrem dolů, aby se na ně nemohl dívat během popisu znakujícího. Jeho úkolem poté bylo list otočit a vybrat z něj popisovaný obrázek, nebo oznámit, že se popisovaný obrázek se na listu nenachází. Vedle adresáta seděl ještě student, který kontroloval správnost jím zvolených obrázků, popř. označení obrázku za nepřítomný. K situaci, že by adresát neporozuměl popisu nikdy nedošlo.

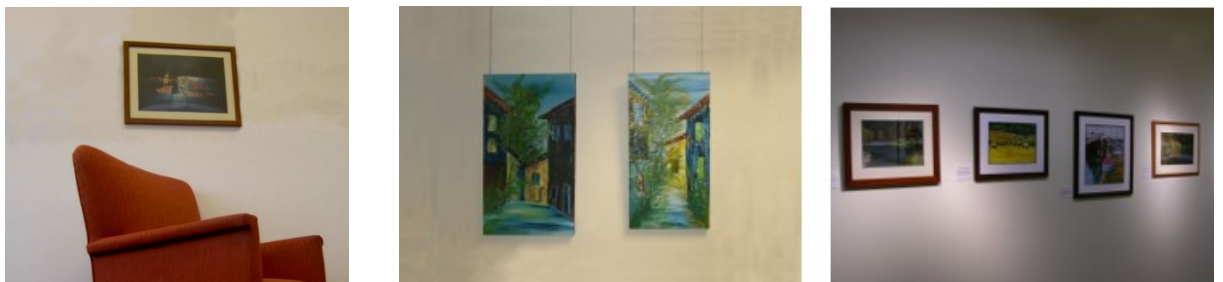
Stimul obsahoval celkem 82 obrázků, z nichž 32 bylo z původní studie (poskytnuté od dr. Perniss) a 50 obrázků bylo doplněno týmem dr. Okrouhlíkové. My jsme v našem výzkumu na základě předem určených kritérií vybrali 29 obrázků, jejichž popisy jsme analyzovali. Kritéria, podle kterých jsme si náš stimul zúžili, byla, že se jedná se o statické neživé objekty uspořádané v řadě vedle sebe (pokud na obrázku není objekt jediný). Ze stimulu jsme tedy vyřadili všechny obrázky obsahující osoby, zvířata a rostliny, a také objekty nepravidelně upořádané (na hromadě, poskládané na sobě, vložené do sebe atp.). Stimul také obsahoval obrázky, které se lišily například pouze vzdáleností dvou stejných předmětů. Tyto obrázky byly proto z našeho stimulu vyřazeny. V případě, že obrázky doplněné týmem dr. Okrouhlíkové obsahovaly stejné objekty v podobných konfiguracích jako v původní studii, byl do našeho stimulu vybrán jen jeden z těchto obrázků (většinou ten z doplněných) a druhý byl vyřazen.

Tímto způsobem vznikl náš konečný stimul složený ze zmíněných 29 obrázků, který jsme v rámci tohoto výzkumu analyzovali.

Konkrétně jsme ve výzkumu pracovali s devíti typy objektů figur – loď (obr. 16), křeslo (obr. 17), obraz (obr. 18), talíř (obr. 19), hrnek (obr. 20), jablko (obr. 21), autíčko (obr. 22) bloček a propiska (obr. 23), které byly na obrázcích v počtu jeden až šest. Ne všechny objekty byly zastoupeny ve všech možných počtech.

Obrázek 16: Obrázky ze stimulu s figurou lodi (zdroj: PP)

Obrázek 17: Obrázek ze stimulu „křeslo a obraz“ (zdroj: PP)

Obrázek 18: Obrázky ze stimulu s figurou obrazu (zdroj: PP)

Obrázek 19: Obrázky ze stimulu s figurou talíře (zdroj: PP)

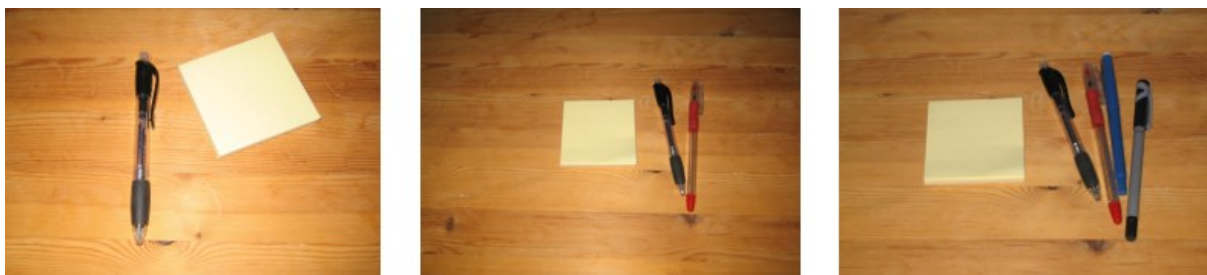
Obrázek 20: Obrázky ze stimulu s figurou hrnku (zdroj: LO)

Obrázek 21: Obrázky ze stimulu s figurou jablka (zdroj: LO)

Obrázek 22: Obrázky ze stimulu s figurou autíčka (zdroj: LO)

Obrázek 23: Obrázky ze stimulu s figurami bloček a propiska (zdroj: PP)

4.4 Analýza materiálu

Při sběru jazykového materiálu jsme získali celkem 36 videonahrávek (natáčení probíhalo na třech kamerách současně). My jsme v našem výzkumu pracovali s 12 z nich (pohled zepředu). Z těchto 12 videonahrávek bylo získáno celkem 302,7 minut záznamu projevu v českém znakovém jazyce. Jednotlivé videonahrávky byly dlouhé 15,4 až 32,7 minut, průměrný čas videonahrávky byl 25,2 minut. Následně jsme u každého respondenta zanalyzovali části videonahrávky obsahující 29 obrázků z našeho stimulu. Ze všech 12 videonahrávek jsme získali dohromady celkem 348 popisů obrázků (Příloha V).

První zpracování jazykového materiálu proběhlo v tabulce programu Excel. Do této tabulky jsme zaznamenali – 1) zda popis obsahuje simultánní reprezentaci prostorových vztahů (značka „SIM“) nebo ne (značka „NON“), 2) jaké prostředky vyjadřující prostorové vztahy mezi figurami (popř. pokud se jednalo o vztah mezi figurou a jejím pozadím, tak i prostředky vyjadřující pozadí) byly v popisu použity (jeden popis mohl obsahovat více prostředků), 3) v jakém čase popis daného obrázku začíná, 4) zda se jednalo o vzájemný vztah mezi figurami (značka „figure-figure“), vztah mezi figurou a jejím pozadím (značka „figure-ground“) nebo ani jeden z těchto vztahů (u popisů bez užití simultánnosti), 5) znakový zjednodušený pro účely našeho výzkumu. Příklad takového popisu je vyobrazen na obrázku 24.

SIM
UKOTVENÍ KL - 5
8:03
figure-figure
STŮL - UBRUS - TALÍŘ - 3 - KL UKOT (sim 1+3)

Obrázek 24: Příklad zápisu popisu obrázku (zdroj: AS)

Z takto vypracované tabulky jsme následně vypočítali četnost popisů ne/obsahujících simultánnost u jednotlivých respondentů (tabulka č. 2). Celkem se objevilo 213 popisů (61,2 %) obsahujících simultánnost ve vyjadřování prostorových vztahů (mezi figurami navzájem i mezi

figurou a jejím pozadím), 134 popisů (38,5 %) bez užití simultánnosti ve vyjadřování prostorových vztahů a 1 popis (0,3 %) byl nevypovídající (chyba respondenta) (tabulka č. 3). Můžeme vidět, že u dvou respondentů silně převažovaly sekvenční reprezentace (20 a 21 popisů z 29 obsahovalo sekvenční reprezentaci). Naopak u sedmi respondentů silně převažovaly simultánní reprezentace, které se objevily v 19 až 25 popisech z 29.

Dále jsme pracovali samostatně s popisy obsahujícími simultánnost ve vyjadřování prostorových vztahů a samostatně s popisy, ve kterých se simultánní vyjadřování prostorových vztahů neobjevuje.

celkový počet SIM	213
celkový počet NON	134
celkový počet nezařaditelných	1

Tabulka 2: Celkové počty reprezentací

	Respondent 1	Respondent 2	Respondent 3	Respondent 4	Respondent 5	Respondent 6	Respondent 7	Respondent 8	Respondent 9	Respondent 10	Respondent 11	Respondent 12
SIM	20	22	25	19	9	22	23	8	17	14	20	15
NON	9	7	4	10	20	7	6	21	12	15	9	13
nezařaditelné	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1

Tabulka 3: Typy reprezentací u respondentů

Jako první jsme se zaměřili na popisy, ve kterých se simultánní vyjadřování prostorových vztahů neobjevilo. Objekty, které v těchto popisech vystupují jako referenty pozadí (stěna, stůl, podlaha, voda) jsme nezapočetli do výsledných prostředků, jelikož byly vždy představeny pomocí neumístěného lexikalizovaného znaku. Prostředky objevující se v této skupině jsou pouze prostředky, které byly využívány pro vyjadřování jedné figury nebo vzájemných vztahů mezi více figurami. Do dokumentu v programu Word jsme vypsali, jaké strategie, jaké typy prostředků, a jaké konkrétní prostředky (kvalitativní analýza) byly použity pro vyobrazení jednotlivých objektů (figur) v těchto popisech a provedli jsme kvantitativní analýzu jejich četnosti. Celkový počet typů použitých prostředků jsme následně sečetli a vytvořili přehled prostředků použitých pro vyjádření jednotlivých objektů.

Dále jsme se zaměřili na popisy obsahující simultánní vyjadřování prostorových vztahů. Do dalšího dokumentu v programu Word jsme vypsali všech 29 typů prostorových vztahů z popsaných obrázků a stejně jako v předešlém případě jsme popsali, jaké strategie, jaké typy prostředků, a jaké konkrétní prostředky (kvalitativní analýza) byly použity pro vyobrazení jednotlivých figur a jejich pozadí a provedli jsme kvantitativní analýzu jejich četnosti. U tohoto typu vztahů jsme se již zaměřili i na referenty, které vystupují jako referenty pozadí, ale pouze na ty, které figurují v simultánních konstrukcích (stěna, stůl, podlaha, břeh). Následně jsme

sečetli různé typy strategií a typy prostředků a vypočetli jsme, kolikrát se objevili různé typy vztahů. I zde jsme vytvořili přehled prostředků použitých pro vyjádření jednotlivých figur, a také prostředky použité pro vyjádření jejich pozadí.

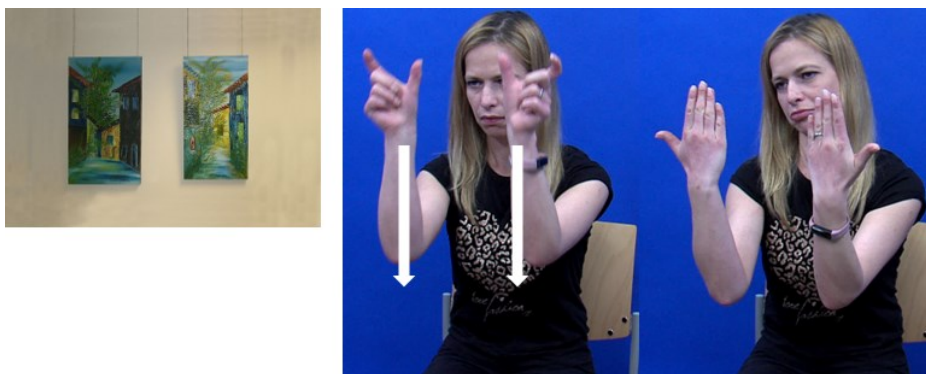
4.5 Výsledky analýzy

4.5.1 Výsledky analýzy simultánních reprezentací

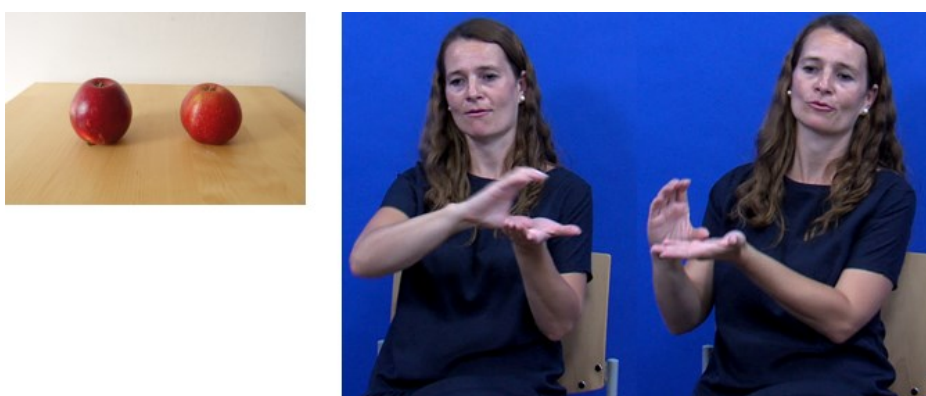
V popisech obsahujících simultánní reprezentaci objektů jsme pozorovali především prostorové vztahy mezi figurami a jejich pozadím (tzv. vztahy figure-ground) a vztahy mezi figurami navzájem (tzv. vztahy figure-figure). Jak jsme již zmínili, objevilo se celkem 213 popisů obsahujících simultánní reprezentaci a tato simultánnost byla buď mezi figurou a jejím pozadím, nebo mezi figurami navzájem. Z celkového počtu simultánních reprezentací bylo 14,1 % (30 popisů) ve vztazích mezi figurou a jejím pozadím a 85,9 % (183 popisů) ve vztazích mezi figurami navzájem.

Mezi popisy se objevily takové, které obsahovaly simultánní reprezentaci vícekrát. Respondenti v těchto popisech buď vyjádřili různými způsoby totéž, možná ve snaze, aby jim adresát lépe porozuměl (např. obr. 25 a obr. 27), nebo pro popsání obrázku využili více simultánních reprezentací (např. obr. 26 a obr. 28).

Konkrétně se objevilo 6 popisů, ve kterých se simultánní reprezentace realizovala dvakrát – v jednom popisu se jednalo o simultánní znázornění 2 talířů nejdříve pomocí 2 klasifikátorů a následně 2 specifikátorů tvaru a velikosti. V dalších 4 popisech došlo k simultánnímu znázornění 2 obrazů pomocí 2 specifikátorů tvaru a velikosti a 2 klasifikátorů. Příklad můžeme vidět na obrázku 25, kde jsou nejdříve užity specifikátory tvaru a velikosti ve tvaru D_0 a následně klasifikátory ve tvaru B_0 . V posledním popisu se jednalo o simultánní reprezentaci vztahu mezi figurami 2 jablek a jejich pozadím (stůl) – v tomto popisu respondent dvakrát znázornil pozadí pomocí klasifikátoru ve tvaru B_0 , figuru umístil na pozadí pomocí klasifikátoru ve tvaru C (obr. 26). K podobnému opakování figury a jejího pozadí došlo u 2 respondentů i u popisu vztahu „4 jablka“ (opakování čtyřikrát), u 1 respondenta u popisu vztahu „5 hrnků“ (opakování pětkrát), u 1 respondenta u popisu vztahu „6 jablek“ (opakování šestkrát) a u 1 respondenta u popisu vztahu „6 hrnků“ (opakování šestkrát).

Obrázek 25: Dvojí simultánní reprezentace figur (zdroj: AS)

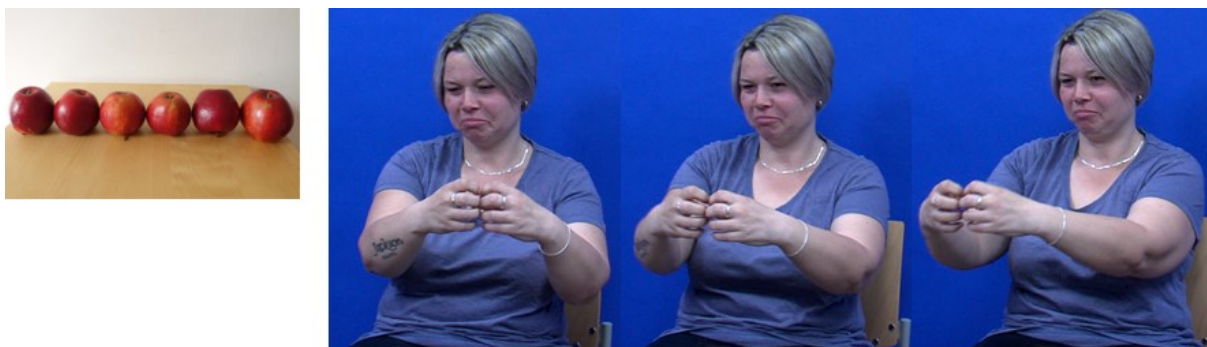
Obrázek 26: Dvojí simultánní reprezentace figury a jejího pozadí (zdroj: AS)

V 1 popisu prostorového vztahu „2 obrazy“ se simultánní reprezentace realizovala celkem třikrát pomocí 2 párů různých klasifikátorů a jednoho páru specifikátorů tvaru a velikosti – nejdříve klasifikátory ve tvaru B_0 , následně specifikátory tvaru a velikosti ve tvaru \mathbb{D}_0 , a nakonec klasifikátory ve tvaru $\mathbb{5}$ (obr. 27).

Obrázek 27: Trojí simultánní reprezentace figur (zdroj: AS)

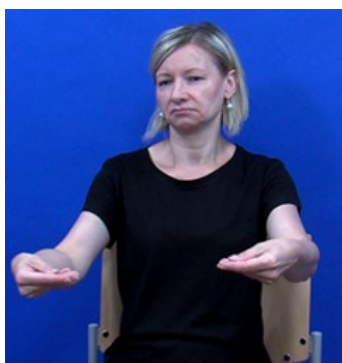
V dalších 2 popisech se simultánní reprezentace realizovala také třikrát, ale v obou případech se jednalo o prostorový vztah 6 objektů (hrnky a jablka), ve kterém byly objekty zastoupeny vždy simultánně po dvou, zopakováním stejných klasifikátorů. Příklad můžeme vidět na obr. 28, kde respondent tímto způsobem znázorňuje prostorový vztah „6 jablek“ klasifikátory ve tvaru $\mathbb{5}$.

Obrázek 28: Trojí simultánní reprezentace po dvou figurách (zdroj: AS)

Četnost užívání simultánní reprezentace v jednotlivých prostorových vztazích se u většiny objektů obsažených ve stimulu neprokázala jednotně. Celkem 5 obrázků obsahovalo 1 objekt figury. V těchto popisech se simultánní reprezentace objevovala velmi zřídka, a pokud k simultánní reprezentaci došlo, pak se jednalo o znázornění vztahu mezi figurou a jejím pozadím – loď (1 respondent), talíř (1 respondent), hrnek (4 respondenti), jablko (5 respondentů), autíčko (1 respondent).

U obrázku s 1 talířem a 1 jablkem došlo vždy u jednoho respondenta ke specifické situaci – byla užita simultánnost, ale ne ve smyslu vyjadřování prostorových vztahů. U popisu s 1 talířem respondent použil obouřuční klasifikátor držení ve tvaru \hat{B} (obr. 29) a u popisu s 1 jablkem respondent použil obouřuční klasifikátor ve tvaru $\mathbb{5}$ (obr. 30). Oba tyto popisy jsme do popisů obsahujících simultánní reprezentaci nezapočítaly, protože jsme si vědomi, že to není typ simultánnosti, na který se zaměřujeme. Shledáváme ovšem zajímavým, že 5 respondentů zvolilo simultánní reprezentaci v popisu 1 jablka, zatímco u ostatních objektů vyskytujících se v tomto počtu se takto často simultánnost neobjevovala.

Obrázek 29: Klasifikátor držení zastupující figuru talíře v ČZJ (zdroj: AS)

Obrázek 30: Dvouruční klasifikátor zastupující figuru jablka v ČZJ (zdroj: AS)

Všechny sledované objekty se vyskytovaly na obrázcích v našem stimulu v počtu dvou – některé se objevily pouze v tomto počtu (křeslo a obraz). Ve dvou prostorových vztazích („2 jablka“ a „2 autíčka“) všech 12 respondentů zvolilo simultánní reprezentaci tohoto prostorového vztahu a v dalších dvou prostorových vztazích („2 obrazy“ a „2 talíře“) zvolilo

simultánní reprezentaci celkem 11 respondentů – je zajímavé, že pouze jeden respondent zvolil sekvenční strategii u obou těchto objektů. U ostatních objektů byla četnost užívání simultánní reprezentace již nižší – „2 lodě“ (4 respondenti), „2 hrnky“ (9 respondentů), „křeslo a obraz“ (1 respondent), „bloček a propiska“ (6 respondentů).

Celkem 5 obrázků ze stimulu obsahovalo 3 objekty figur. Až na výjimku prostorového vztahu „3 hrnky“, u kterého se simultánní reprezentace objevila u 3 respondentů, byla četnost užívání simultánní reprezentace poměrně vysoká – „3 talíře“ (8 respondentů), „3 jablka“ (9 respondentů), „3 autíčka“ (9 respondentů), „bloček a 2 propisky“ (9 respondentů). Dalších 5 obrázků v našem stimulu obsahovalo 4 objekty figur a zde bylo užívání simultánní reprezentace také poměrně nepravidelné. V prostorovém vztahu „4 jablka“ užilo simultánní strategii 10 respondentů, u vztahu „4 hrnky“ užilo simultánnost 9 respondentů, u vztahu „4 autíčka“ 8 respondentů, u vztahu „4 obrazy“ simultánní reprezentaci užilo 7 respondentů a u prostorového vztahu „4 lodě“ už jen 4 respondenti.

Jen 3 obrázky z našeho stimulu obsahovaly 5 objektů figur a četnost užití simultánní reprezentace v těchto prostorových vztazích byla vyrovnaná – „5 hrnků“ (8 respondentů), „5 autíček“ (9 respondentů), „bloček a 4 propisky“ (9 respondentů). U prostorových vztahů obsahujících různé objekty („bloček a propisky“) je zajímavé sledovat, že až na 2 výjimky (užití bóje pro bloček) dochází k simultánní reprezentaci především mezi figurami propisek, tedy mezi objekty stejnými. Nakonec 3 obrázky ve stimulu obsahovaly 6 objektů figur a v těchto prostorových vztazích byla četnost užívání simultánní reprezentace poměrně vysoká – „6 hrnků“ (11 respondentů), „6 jablek“ (11 respondentů), „6 autíček“ (10 respondentů).

4.5.2 Výsledky kvalitativní analýzy prostředků v simultánních reprezentacích

Jak již bylo zmíněno, objevilo se celkem 213 popisů obsahujících simultánní reprezentaci prostorových vztahů s tím, že jeden popis mohl obsahovat více simultánních reprezentací. Celkem jsme tedy pracovali s 254 simultánními konstrukcemi. Popisy mohly také obsahovat více prostředků vyjadřujících prostorové vztahy. V tabulce č. 4 můžeme vidět souhrn prostředků užívaných v simultánních reprezentacích pro zastoupení jednotlivých figur a

v tabulce č. 5 můžeme vidět souhrn prostředků užívaných v simultánních reprezentacích pro zastoupení jednotlivých pozadí.

	obraz	křeslo	bloček	propiska	talíř	loď	hrnek	autíčko	jablko
KL	5, B ₀ , B, B ₁	5	B ₁ , B ₀ , 5	D	B ₀ , B, B ₁ , 5	B, B ₁ , B ₀	C, A	B ₀ , B, B ₁	5, C
SASS	D, D̂, D ₀ , D̂ ₀ , Y		D ₀ , D̂ ₀	D̂	D				
lex. znak			ano			ano	ano		
generický pr.				4					

Tabulka 4: Prostředky zastupující figury v simultánních reprezentacích

	stůl	stěna	podlaha	břeh
KL	B ₀ , B ₁			
lex. znak	ano	ano	ano	ano

Tabulka 5: Prostředky zastupující pozadí v simultánních reprezentacích

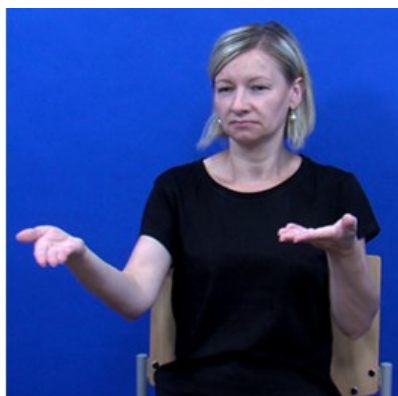
Nejčastěji užívaným prostředkem pro simultánní vyjadřování prostorových vztahů byly klasifikátory, které se se nejvíce objevovaly ve spojení se strategií ukotvení. Tato simultánní konstrukce (strategie ukotvení + klasifikátor) byla využívána pro reprezentaci 3 a více figur lodí, talířů, propisek, obrazů, hrnků, jablek a autíček (tj. u všech, které se vyskytly v počtu 3 a více) ve vzájemných vztazích mezi figurami. Při uplatňování této strategie byly užívány tvary ruky (klasifikátory zastupující předměty): loď (tvar ruky B₁), talíř (tvary ruky 5̂, B₀ nebo B), propiska (tvar ruky D), obraz (tvar ruky 5), hrnek (tvar ruky C), jablko (tvar ruky 5̂), autíčko (tvary ruky B₁, B nebo B₀).

Popis obsahující tuto strategii byl například u prostorového vztahu „4 hrnky“ – respondent nejdříve ukázal počet a lexikalizovaný znak „HRNEK“, následně levou rukou ukotvil klasifikátor ve tvaru C (orientace dlaně doprava) a pravou rukou (ve stejném tvaru, orientace dlaně doleva) třikrát zopakoval umístění jednotlivých figur vedle sebe v řadě (obr. 31).

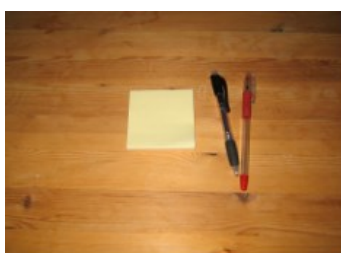

Obrázek 31: Vztah „4 hrnky“ znázorněný pomocí strategie ukotvení v ČZJ (zdroj: AS)

Klasifikátory se v simultánních reprezentacích objevovaly nejen v kombinaci s jiným prostředkem nebo strategií, ale i v kombinaci s dalšími klasifikátory (simultánní klasifikátorové konstrukce). Simultánní užití dvou klasifikátorů, ať už dvou stejných nebo různých, bylo užíváno převážně v prostorových vztazích 2 figur (lodě, talíře, bloček a propiska, obrazy, jablka, hrnky, autíčka). Například u vztahu „2 talíře“ – respondent představil pozadí („STŮL“), uvedl lexikalizovaný znak „TALÍŘ“, počet („2“) a simultánně umístil 2 shodné klasifikátory ve tvaru B, do prostoru (obr. 32). Výjimkou byl prostorový vztah 3 figur, ve kterém byla jedna figura rozdílný objekt a zbylé 2 figury byly shodné („bloček a 2 tužky“) – respondent představil pozadí („STŮL“) a bloček zastoupený pomocí klasifikátoru ve tvaru B, následně uvedl lexikalizovaný znak „PROPISKA“, počet („2“) a simultánně umístil do prostoru 2 shodné klasifikátory ve tvaru D zastupující propisky (obr. 33).

Obrázek 32: Simultánní reprezentace vztahu „2 talíře“ v ČZJ (zdroj: AS)

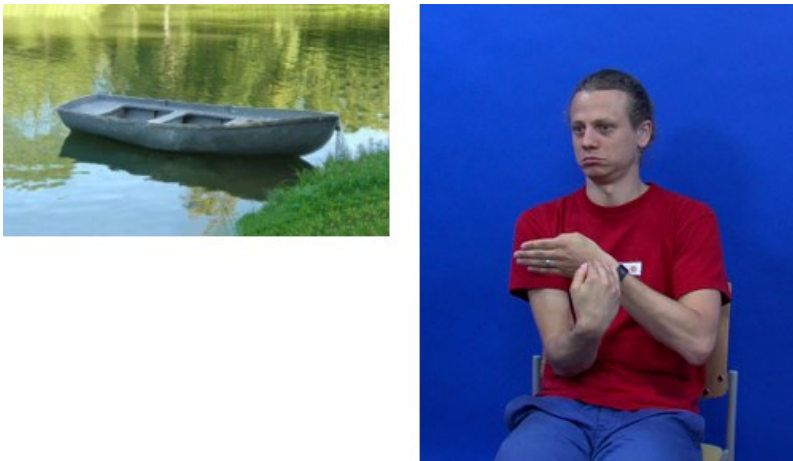

Obrázek 33: Reprezentace vztahu „bloček a 2 propisky“ v ČZJ (zdroj: AS)

Další, ne už tolik častou, strategií se ukázalo užívání bójí. Ty se vyskytovaly v kombinaci s lexikalizovaným znakem, klasifikátorem nebo specifikátorem tvaru a velikosti buď ve vztahu mezi figurou a jejím pozadím (stůl a talíř, stůl a propiska, břeh a loď, stěna a

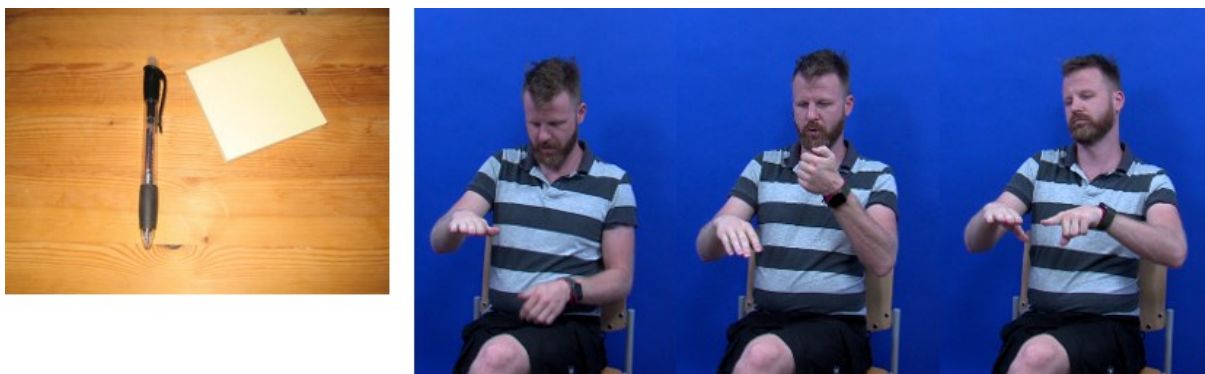
obraz, podlaha a autíčko) – zde bylo bójí pozadí, nebo mezi figurami navzájem (bloček a propiska) – zde byla bójí jedna z figur.

Bóje v kombinaci s lexikalizovaným znakem se vyskytovaly ve vztazích (první z dvojice bylo bójí): bloček a propiska, břeh a loď, břeh a 4 lodě, stůl a talíř, stůl a 4 propisky, stěna a 4 obrazy, podlaha a autíčko, stůl a hrnek. Popis obsahující tuto strategii byl například u prostorového vztahu „břeh a loď“ – respondent nejdříve pojmenoval pozadí („RYBNÍK nebo ŘEKA“) a popsal typ lodi, následně zobrazil lexikalizovaný znak „BŘEH“ a levou (pasivní) ruku nechal na místě (bóje), zatímco levá ruka takto zůstala, pravou rukou zobrazil znak „LOĎ“ (jen jednoručně) a následně umístil klasifikátor ve tvaru B_1 (prsty k tělu) zastupující loď ve vztahu k pozadí (břeh) (obr. 34).

Obrázek 34: Bóje v kombinaci s lexikalizovaným znakem ve vztahu „břeh a loď“ v ČZJ (zdroj: AS)

Bóje v kombinaci s klasifikátorem se objevily ve vztazích (první z dvojice bylo bójí): křeslo (tvar ruky 5) a obraz, bloček (tvary ruky B_1 nebo B_0) a propiska, bloček (tvar ruky B_0) a 2/4 propisky. Popis obsahující tuto strategii byl například u prostorového vztahu „bloček a propiska“ – respondent nejdřív představil pozadí („STŮL“) a „BLOČEK“, které pak pravou rukou pomocí klasifikátoru ve tvaru B_0 umístil do znakovacího prostoru (bóje), a zatímco nechal pravou ruku na místě, levou rukou představil znak „PROPISKA“ a pomocí klasifikátoru ve tvaru D umístil propisku ve vztahu k bločku. Můžeme vidět, že znakový zvolil dominantní ruku pro držení bóje a nedominantní rukou představoval další znaky, aby prostorový vztah znázornil, co nejikoničtěji (bloček vpravo a propiska vlevo) (obr. 35).

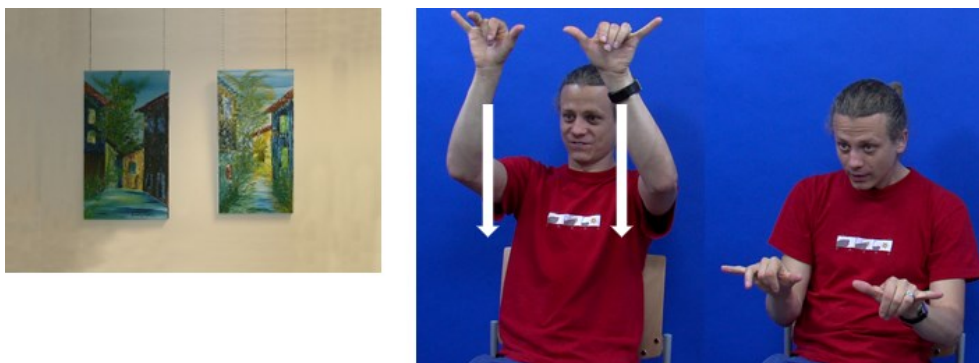
Obrázek 35: Bóje v kombinaci s klasifikátorem ve vztahu „bloček a propiska“ v ČZJ (zdroj: AS)

Bóje v kombinaci se specifikátorem tvaru a velikosti se vyskytla pouze ve vztahu (první z dvojice bylo bójí): bloček (tvar ruky \mathring{D}_0) a propiska. U tohoto popisu respondent nejdříve představil pozadí („STŮL“) a „BLOČEK“, jehož tvar následně vykreslil pomocí specifikátoru tvaru a velikosti ve tvaru \mathring{D}_0 . Zatímco levou ruku držel v tomto tvaru na místě (bóje), pravou rukou popsal barvu bločku a představil znak „PERO“, které následně pomocí klasifikátoru ve tvaru D umístil vedle bločku. V tomto případě respondent držel bóji na místě nedominantní rukou, ale aby ikonicky vyjádřil přesnou polohu propisky (pera) vůči bločku, překřížil ruce (obr. 36).

Obrázek 36: Bóje v kombinaci se specifikátorem tvaru a velikosti ve vztahu „bloček a propiska“ v ČZJ (zdroj: AS)

V několika případech bylo simultánní vyjadřování prostorových vztahů realizováno i pomocí samotných specifikátorů tvaru a velikosti. Tento prostředek se vyskytoval pouze u vzájemných vztahů mezi 2 figurami: talíře (tvar ruky D), obrazy – (tvary ruky D_0 , \mathring{D}_0 nebo Y) – respondent v tomto popisu nejdříve představil pozadí („STĚNA“), následně znak „OBRAZ“ a počet. Obrazy nakonec zobrazil pomocí specifikátoru tvaru a velikosti ve tvaru Y (obr. 37).

Obrázek 37: reprezentace vztahu „2 obrazy“ pomocí specifikačtů tvaru a velikosti v ČZJ (zdroj: AS)

Simultánní vyjadřování prostorových vztahů bylo realizováno i pomocí unimanuálního generického prostředku, který byl vyzporován v tureckém znakovém jazyce (Perniss, Zwitterlood a Özyürek, 2015, s. 626). U nás se vyskytl pouze ve vzájemném vztahu mezi figurami: bloček a 4 propisky (tvar ruky 4). V jednom z případů užití generického prostředku byl tento prostředek skombinován s užitím bóje – respondent nejdříve představil pozadí („STŮL“) a mezitím, co lexikalizovaný znak „BLOČEK“ levou rukou podržel ve znakovacím prostoru (bóje), pravou ukázal počet figur, generickým prostředkem ve tvaru 4 umístil figury do znakovacího prostoru a nakonec ukázal, lexikalizovaný znak „PROPISKA/PERO“ (obr. 38). V tomto případě by se tento prostředek dal považovat i za klasifikátor s inkorporovanou číslovkou – každý natažený prst zastupuje jednu figuru propisky.

Obrázek 38: Příklad užití generického prostředku ve vztahu „bloček a 4 propisky“ v ČZJ (zdroj: AS) Simultánní

4.5.3 Výsledky kvalitativní analýzy prostředků v sekvenčních reprezentacích

Jak jsme již zmiňovali, popisů, které neobsahovaly simultánní reprezentaci, se vyskytlo celkem 134 a byla v nich respondenty zvolena strategie sekvenční reprezentace prostorových vztahů. Každý popis mohl obsahovat více prostředků zastupující jednotlivé objekty figur. Souhrn všech prostředků užívaných v sekvenčních reprezentacích pro zastoupení jednotlivých figur můžeme vidět v tabulce č. 6.

	obraz	křeslo	bloček	propiska	talíř	loď	hrnek	autíčko	jablko
KL	♠	♠ ♡ B ₁	♠ B ₁	D P	♠	B, B B ₁	C ♠	B, P ♠ D ₀ B ₀	♠ C
SASS	D D ₀ Y		D ₀	Ď		Ě			
lex. znak					ano	ano	ano		
další	nad, naproti	dole							

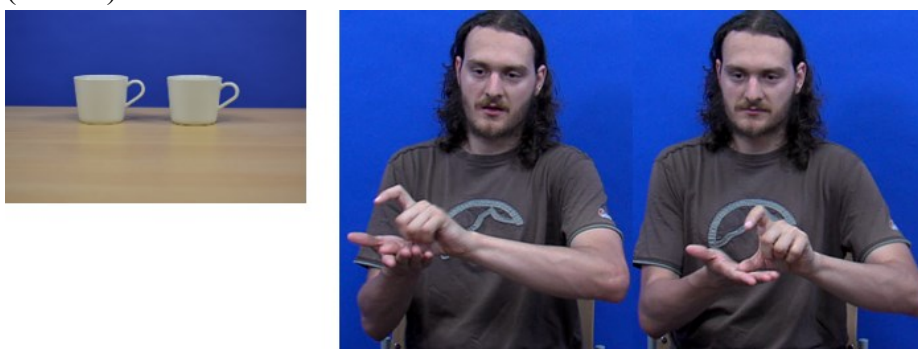
Tabulka 6: Prostředky zastupující figury v sekvenčních reprezentacích

Nejčastěji užívaným prostředkem pro zastupování objektů figur v těchto popisech byly klasifikátory. Tato sekvenční reprezentace klasifikátorů se vyskytovala u všech typů prostorových vztahů, tj. u všech možných počtů objektů a u všech typů objektů figur. Při uplatňování této strategie byly užívány pro zastoupení objektů tvary ruky (klasifikátory zastupující předměty): obraz (tvar ruky ♠), křeslo (tvary ruky ♠, B₁ nebo ♡), propiska (tvary ruky D nebo P), talíř (tvar ruky ♠), loď (tvary ruky B, B₁ nebo B₁), hrnek (tvary ruky C nebo ♠), autíčko (tvary ruky B₁, P, ♠, D₀ nebo B₀), jablko (tvary ruky C nebo ♠). Popis obsahující tuto strategii byl například u prostorového vztahu „4 obrazy“ – respondent nejdříve představil pozadí („ZEDĚ“), znak „OBRAZ“ a počet figur („4“) a následně pomocí klasifikátoru ve tvaru ♠ umístil do znakovacího prostoru jednotlivé obrazy vedle sebe „na stěnu“ (obr. 39).

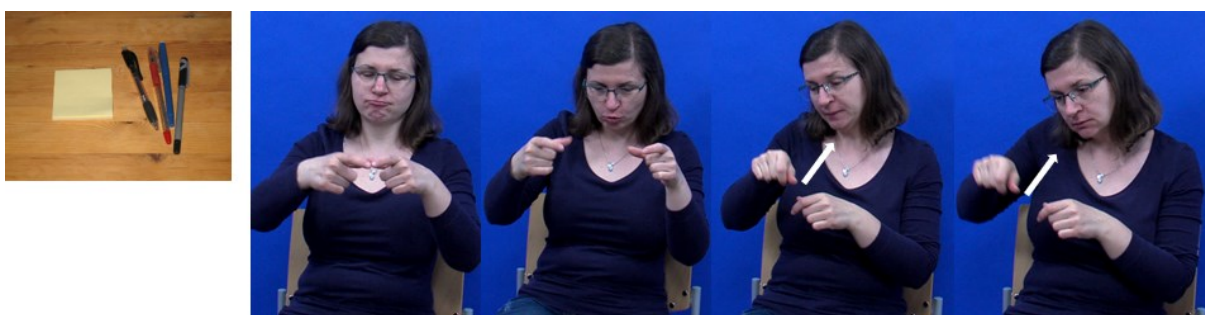
Obrázek 39: Sekvenční reprezentace vztahu "4 obrazy" pomocí klasifikátoru v ČZJ (zdroj: AS)

Dalším často užívaným prostředkem v sekvenčních reprezentacích byly umístěné lexikalizované znaky. Ty se objevily u figur talíře, lodi a hrnku ve všech možných počtech objektů. Popis obsahující tuto strategii se vyskytl například u prostorového vztahu „2 hrnky“ – respondent nejdříve představil pozadí („STŮL“), znak „HRNEK“ a počet figur („2“). Následně figury pomocí lexikalizovaných znaků sekvenčně umístil vedle sebe do znakovacího prostoru (obr. 40).

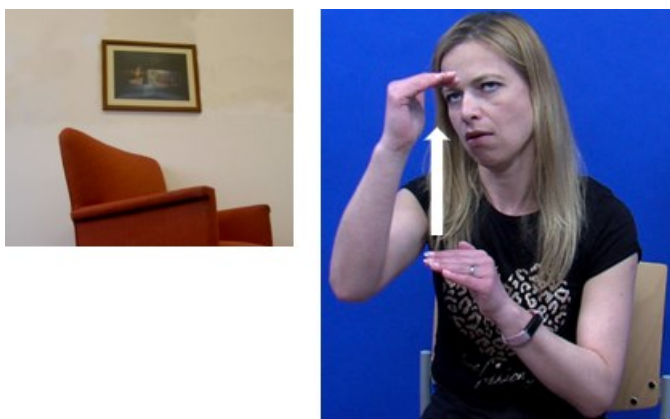
Obrázek 40: Sekvenční reprezentace vztahu "2 hrnky" pomocí lexikalizovaných znaků v ČZJ (zdroj: AS)

Respondenti v sekvenčních reprezentacích užívali pro zastoupení objektů v prostorových vztazích i specifikátory tvaru a velikosti. Tento prostředek se vyskytl u figur obrazu, bločku a propisky ve všech možných počtech objektů a u figury lodi pouze v prostorovém vztahu „4 lodě“. Při uplatňování této strategie byly užívány tvary ruky: obraz (tvary ruky D, D₀ nebo Y), bloček (tvar ruky D₀), propiska (tvar ruky Ď), loď (tvar ruky Ě). Tato strategie se objevila například v popisu prostorového vztahu „bloček a 4 propisky“ – respondent nejdříve znázornil pozadí („STŮL“), specifikátorem tvaru a velikosti ve tvaru D₀ znázornil bloček, uvedl počet figur („4“) a znak „PROPISKA“. Následně pomocí dalšího specifikátoru tvaru a velikosti ve tvaru Ď umístil propisky do znakovacího prostoru vedle bločku (pomocí specifikátoru tvaru a velikosti naznačil pouze 2 propisky) (obr. 41).

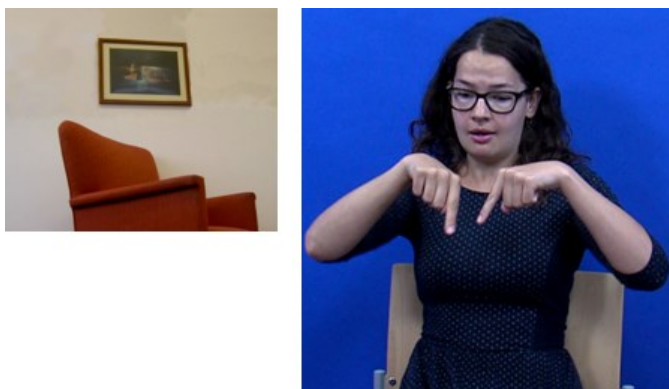

Obrázek 41: Sekvenční reprezentace vztahu "bloček a 4 propisky" pomocí specifikátoru tvaru a velikosti v ČZJ (zdroj: AS)

Mezi sekvenčními reprezentacemi se objevily prostředky, které bychom mohli nazvat relačními lexémy nebo prepozicemi. V popisech se vyskytly pouze u prostorového vztahu „obraz a křeslo“ – jednalo se o znaky „NAPROTI“ (křeslo a naproti němu obraz) a „NAD“ (obr. 42) (křeslo a nad ním obraz). V jednom z popisů se znakem „NAD“ respondent použil mluvní komponent „vedle“. Ve stejném prostorovém vztahu se vyskytl i znak „DOLE“ (obr. 43) (obraz a dole křeslo), který bychom už ale neřadili mezi relační lexémy.

Obrázek 42: Relační lexém "NAD" v ČZJ (zdroj: AS)

Obrázek 43: Znak "DOLE" v ČZJ (zdroj: AS)

Z celkového počtu popisů (348) jsme vyřadili již zmíněný 1 popis, který jsme označili za nevypovídající kvůli chybě respondenta. Respondent při popisování prostorového vztahu „3 talíře“ ukázal počet „2“, což ovlivnilo, jak figury umístil do znakovacího prostoru (simultánní reprezentace 2 klasifikátorů zastupující talíře), a tím se popis stal neprůkazným.

4.5.4 Výsledky kvantitativní analýzy prostředků

Celkový počet popisů, které obsahovaly 1 objekt figury, byl 60. Simultánní reprezentaci obsahovalo 12 (20 %) z nich (nezapočítáváme simultánnost, která nehrála roli v prostorových vztazích) a ve všech těchto popisech se jednalo o simultánní reprezentaci vztahu mezi figurou a jejím pozadím. V 7 těchto popisech bylo pozadí znázorněno pomocí bóje (2x u hrnku, 2x u jablka, 1x u talíře, 1x u lodi, 1x u autíčka) a ve zbylých 5 popisech se jednalo o simultánní znázornění 2 klasifikátorů (simultánní klasifikátorová konstrukce), 1 pro figuru a 1 pro pozadí (3x u jablka, 2x u hrnku). Popisů s 1 objektem figury, které obsahovaly sekvenční reprezentaci prostorových vztahů, bylo celkem 46. Objekty byly 28x zastoupeny klasifikátorem a 18x umístěným lexikalizovaným znakem.

Popisů obsahující 2 objekty figury bylo 96 a simultánní reprezentaci obsahovalo 66 (68,8 %) z nich. Navíc se u 1 popisu 2 talířů, 4 popisů 2 obrazů a 2 popisů 2 jablek objevila simultánní reprezentace dvakrát v rámci jednoho popisu a u 1 popisu 2 obrazů se jednou objevila simultánní reprezentace třikrát. Celkem 60x bylo užito simultánních klasifikátorových konstrukcí (4x u lodí, 11x u talířů, 2x u bločku a propisky, 9x u obrazů, 12x u jablek, 8x u hrnků, 12x u autíček), 4x bylo užito bójí (bloček a propiska), 9x bylo užito simultánního užití specifikátoru tvaru a velikosti (1x u talíře, 8x u obrazů) a 3x bylo užito i bójí (hrnky). S výjimkou 2 popisů prostorového vztahu 2 jablek a prostorového vztahu 2 hrnky, které znázorňovaly vztah mezi figurou a jejím pozadím, všechny popisy znázorňovaly vztahy mezi figurami navzájem. Popisů, které obsahovaly 2 objekty figur a byla využita sekvenční

reprezentace prostorových vztahů, bylo celkem 30. Užitými prostředky pro zastoupení objektů byly 17x specifikátory tvaru a velikosti, 15x klasifikátory a 12x umístěné lexikalizované znaky.

Celkový počet popisů se 3 objekty figur byl 48, z nichž simultánní reprezentaci obsahovalo 29 (60,4 %). Zároveň u 2 popisů prostorového vztahu 3 jablek se simultánní reprezentace objevila třikrát v rámci jednoho popisu. V těchto popisech se celkem 26x užíla strategie ukotvení (8x u talířů, 7x u jablek, 9x u autíček, 2x u hrnků), 10x byla užíta simultánní klasifikátorová konstrukce (8x u bločku a 2 propisek, 2x u 2 jablek) a 2x byla použita bóje (bloček a 2 propisky, hrnky). Až na výjimku vztahu „3 hrnky“, všechny tyto popisy znázorňovaly vztahy mezi figurami navzájem. Popisů se 3 objekty figur, které obsahovaly sekvenční reprezentaci prostorových vztahů, bylo celkem 19. Objekty figur byly zastoupeny 10x klasifikátory, 10x umístěnými lexikalizovanými znaky a 4x specifikátory tvaru a velikosti.

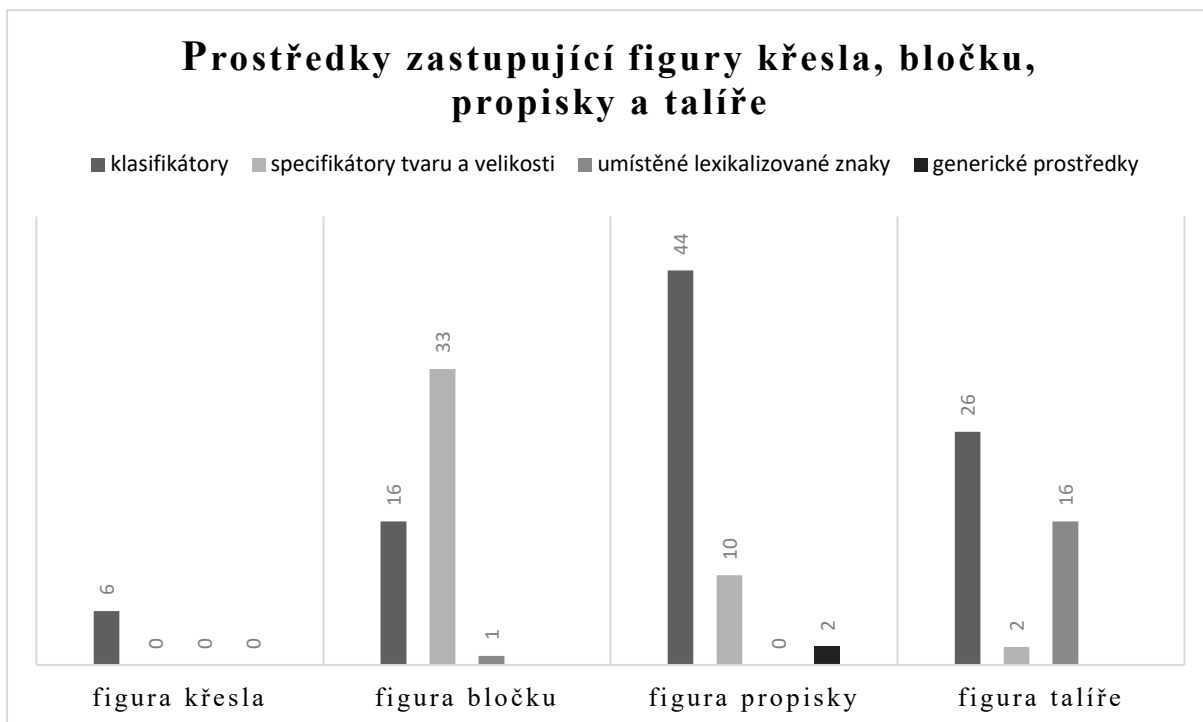
Popisů, které obsahovaly 4 objekty figur, bylo celkem 60. Simultánní reprezentace prostorových vztahů se objevila u 34 (56,7 %) z nich. U 2 popisů prostorového vztahu 4 jablek se simultánní reprezentace objevila čtyřikrát v rámci jednoho popisu. I u těchto popisů byla nejčastější strategií strategie ukotvení, byla užíta celkem 32x (6x u obrazů, 3x u lodí, 7x u hrnků, 8x u jablek, 8x u autíček). Dále byly 8x užitý simultánní klasifikátorové konstrukce (jablka) a 4x byly užitý bóje (obrazy, lodě, hrnky). 2 popisy vztahu 4 jablek, 2 popisy vztahu „4 hrnky“ a po 1 popisu vztahu 4 obrazů a 4 lodí (celkem 6 popisů) znázorňovaly vztah mezi figurou a jejím pozadím. Zbývající popisy znázorňovaly simultánní vztahy mezi figurami navzájem. Popisů obsahujících 4 objekty figur, ve kterých se vyskytla sekvenční reprezentace prostorových vztahů, bylo celkem 26. Užitými prostředky pro zastoupení objektů byly 12x klasifikátory, 9x umístěné lexikalizované znaky a 2x specifikátory tvaru a velikosti.

Popisů, které obsahovaly 5 objektů figur, bylo celkem 36 a z nich simultánní reprezentaci obsahovalo 26 (72,2 %). U 2 popisů prostorového vztahu 5 hrnků se objevila simultánní reprezentace pětkrát v rámci jednoho popisu. Nejčastěji, konkrétně 21x, byla užíta strategie ukotvení (7x u bločku a 4 propisek, 5x u hrnků, 9x u autíček). 10x byly užitý simultánní klasifikátorové konstrukce (hrnky) a 4x byly užitý bóje (3x u bločku a 4 propisek, hrnky). S výjimkou tří popisů prostorového vztahu 5 hrnků, které znázorňovaly vztah mezi figurou a jejím pozadím, všechny ostatní popisy znázorňovaly vztahy mezi figurami navzájem. Popisů s 5 objekty figur, které obsahovaly sekvenční reprezentaci prostorových vztahů, bylo 10. Objekty figur byly zastoupeny 5x klasifikátory, 4x specifikátory tvaru a velikosti a 4x umístěnými lexikalizovanými znaky.

Celkový počet popisů obsahujících 6 objektů figur byl 36 a simultánní reprezentace se objevila u 32 (88,9 %) z nich. U popisů prostorových vztahů 6 jablek a 6 hrnků (u každého jednou) se objevila simultánní reprezentace 3x v rámci jednoho popisu. U popisů stejných prostorových vztahů (u každého jednou) se objevila simultánní reprezentace 6x v rámci jednoho popisu. I zde byla nejčastěji užívaná strategie ukotvení, celkem byla užita 28x (9x u jablek, 9x u hrnků, 10x u autíček), 18x byly užity i simultánní klasifikátorové konstrukce (9x u jablek, 9x u hrnků) a jednou bóje (hrnky). S výjimkou 1 popisu prostorového vztahu 6 jablek a 2 popisů prostorového vztahu 6 hrnků, které znázorňovaly prostorové vztahy mezi figurou a jejím pozadím, všechny popisy znázorňovaly vztahy mezi figurami navzájem. Popisy s 6 objekty figur, které obsahovaly sekvenční reprezentaci prostorových vztahů, byly 4. V jejich rámci byly 3x užity klasifikátory a jednou umístěné lexikalizované znaky.

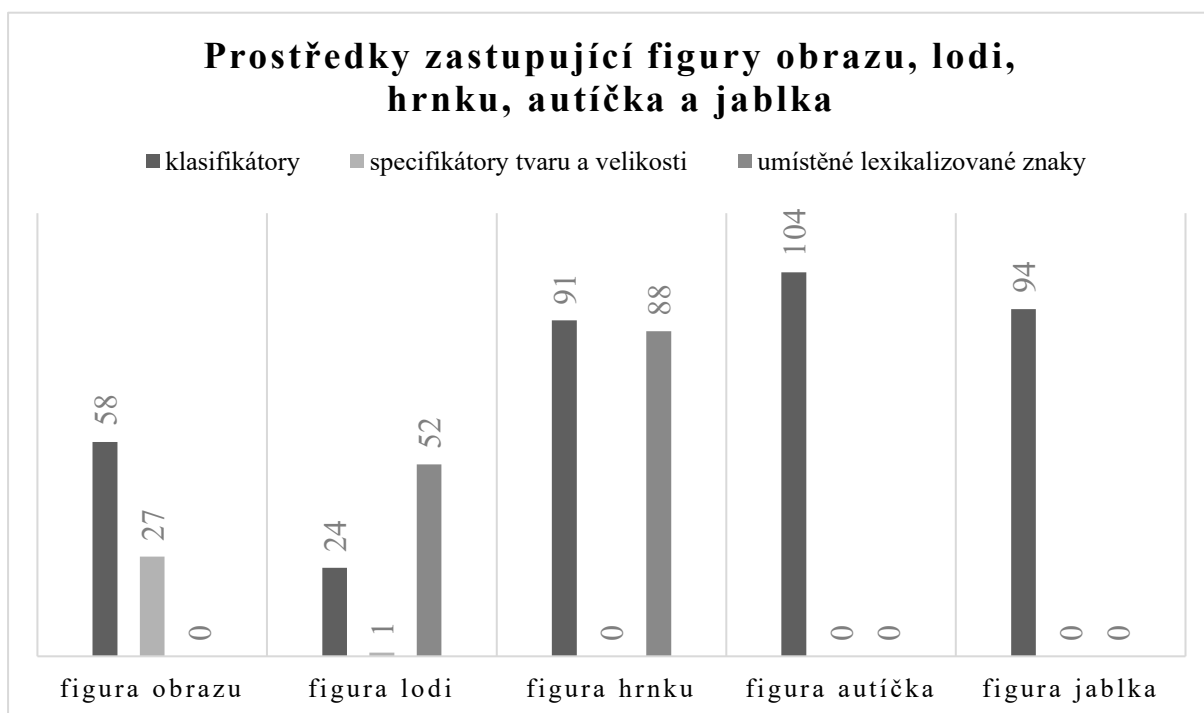
Aniž bychom dbali na to, zda se v popisech objevuje simultánní reprezentace či nikoli, chceme podat informace o četnosti užívání různých prostředků zastupujících jednotlivé figury. Výsledky této analýzy můžeme vidět v grafu č. 1 a v grafu č. 2. Přehled všech prostředků, které byly použity jak v simultánních, tak v sekvenčních reprezentacích můžeme vidět výše v tabulce č. 4 a v tabulce č. 6.

V naší analýze jsme pracovali s 12 popisy, které obsahovaly figuru křesla. Ta se objevila v 12 popisech a zastoupena byla celkem 6x, vždy klasifikátory. V ostatních popisech nijak zastoupena (a umístěna) nebyla. Popisů, které obsahovaly figuru bločku, bylo celkem 36 a 50x se v nich objevily prostředky zastupující tento objekt – 66 % (33) specifikátorů tvaru a velikosti, 32 % (16) klasifikátorů a 2 % (1) umístěných lexikalizovaných znaků. Jelikož se bloček objevoval na obrázcích ve stimulu vždy s propiskou, tak i propiska se vyskytla celkem v 36 popisech. Tato figura byla zastoupena celkem 56x – 78,6 % (44) klasifikátory, 17,9 % (10) specifikátory tvaru a velikosti a 3,6 % (2) generickými prostředky. Figura talíře se objevila ve 36 popisech a zastoupena byla 44x – z 59,1 % (26) klasifikátory, z 36,4 % (16) umístěnými lexikalizovanými znaky a ze 4,5 % (2) specifikátory tvaru a velikosti.

Graf 1: Prostředky zastupující figury křesla, bločku, propisky a talíře

Pracovali jsme také s 36 popisy, které obsahovaly figuru obrazu. V rámci těchto popisů byla figura obrazu zastoupena celkem 85x – ze 68,2 % (58) se jednalo o klasifikátory a ze zbylých 31,8 % (27) se jednalo o specifikátory tvaru a velikosti. 36 popisů obsahovalo také figuru lodí. Zde se zastoupení této figury objevilo celkem 77x – 67,5 % (52) umístěných lexikalizovaných znaků, 31,2 % (24) klasifikátorů a 1,3 % (1) specifikátorů tvaru a velikosti. Popisů obsahujících hrnek bylo celkem 72 a zastoupení této figury se v nich vyskytlo 179x – z 50,8 % (91) klasifikátory a z 49,2 % (88) umístěnými lexikalizovanými znaky. Figura autíčka se objevila také v 72 popisech a zastoupena byla 104x, vždy klasifikátory. Poslední figurou v našem stimulu byla figura jablka, která se objevila v 60 popisech. Zastoupena byla 94x, a také se vždy jednalo o klasifikátory.

Graf 2: Prostředky zastupující figury obrazu, lodi, hrnku, autíčka a jablka

4.6 Diskuze

Výsledky našeho výzkumu ukazují, že simultánní reprezentace prostorových vztahů statických neživých objektů se objevila skoro u 62 % popisů, což po srovnání s výsledky Perniss, Zwitserlood a Özyürek (2015) považujeme za poměrně vysoké procentuální zastoupení. Co se jednotlivých prostorových vztahů (figure-figure a figure-ground) týče, tak se naše výsledky shodují s původní studií, tedy že simultánní reprezentace se značně častěji objevuje v prostorových vztazích mezi figurami navzájem (tj. vztazích figure-figure). Konkrétně se u nás z 213 popisů obsahujících simultánní reprezentaci v 183 (85,9 %) jednalo o vztah mezi figurami navzájem a jen v 30 (14,1 %) se jednalo o vztah mezi figurou a jejím pozadím. Simultánní reprezentace se nejčastěji objevovala ve vztazích 6 objektů figur, konkrétně v 88,9 % ze všech popisů obsahujících 6 objektů figur. Naopak nejméně byla simultánní reprezentace užívána v prostorových vztazích 1 objektu figury, kde k ní došlo jen ve 20 % ze všech popisů obsahujících 1 objekt figury. Překvapivě vysoké bylo ale užívání simultánní reprezentace v prostorových vztazích 2 objektů figur. Zde užívání této reprezentace dosahovalo skoro 69 % ze všech popisů obsahujících 2 objekty figur. Také se prokázal předpoklad, že pokud je referent zmíněn v diskurzu nově, tak představení pozadí předchází představení figury. Pokud v popisu bylo pozadí zmíněno, tak bylo vždy představeno jako první (před objektem figury).

Co se prostředků užívaných v prostorových vztazích týče, tak stejně jako v původní studii, nejužívanějším prostředkem pro zastupování objektů jsou klasifikátory. Také stejně jako bylo v původní studii prokázáno na tureckém, a především německém znakovém jazyce, tak i v českém znakovém jazyce se užívají specifikátory tvaru a velikosti pro vykreslení obvodu objektu v místě ve znakovacím prostoru, které odpovídá (orientačně) místu, kde se nachází objekt v reálném prostoru. Časté je také užívání přímého umístění lexikalizovaných znaků (především u figury lodě se ukázal tento prostředek jako velmi preferovaný). Je nutné podotknout, že tato strategie je možná jen u některých znaků – např. znak JABLKO je ukotven na těle (na tváři), tudíž u něj není umístění do prostoru možné. Užívání této strategie se objevovalo také v tureckém znakovém jazyce. Co se generických prostředků týče, tak bimanuální, které se vyskytují v německém znakovém jazyce, se v našich výsledcích nevyskytly vůbec a unimanuální, které se konzistentně nacházejí v tureckém znakovém jazyce, se u nás vyskytly jen 2x v jednom popisu a zde je diskutabilní, zda se skutečně jedná o generický prostředek nebo o inkorporaci. Nakonec, stejně zřídka jako v původní studii se relační lexémy vyskytují i u nás. Můžeme je opět vidět jen 2x v jednom popisu. Silnou podobnost s německým znakovým jazykem lze sledovat u častého užívání strategie ukotvení, tj. bimanuální simultánní reprezentace 3 a více referentů, která u nás byla jednou z nejužívanějších strategií pro reprezentaci prostorových vztahů 3 a více figur.

Jednotlivé objekty figur byly v rámci simultánních i sekvenčních popisů zastupovány různými prostředky. Figura lodi je zastupována klasifikátory ve tvarech B, B₁ nebo B̄₁. Toto se neshoduje s Tikovskou (2006), která pro zastoupení lodi uvádí klasifikátor ve tvaru B₀. Dochází i k užívání specifikátoru tvaru a velikosti ve tvaru B̄ nebo umístěného lexikalizovaného znaku. Figura křesla je zastupována pouze klasifikátory, konkrétně ve tvarech 5̄, B₁ nebo V̄. Figura obrazu je zastupována velkou škálou různých klasifikátorů a specifikátorů tvaru a velikosti. Klasifikátory zastupující obraz se objevují ve tvarech 5̄, B, B₁ nebo B₀ a specifikátory tvaru a velikosti ve tvarech D, D₀, D̄, D̄₀ nebo Y. Zastoupení obrazu klasifikátorem ve tvaru B₁ se shoduje s Tikovskou (2006), která tento tvar ruky přiřazuje předmětům obdélníkového tvaru. Specifikátor tvaru a velikosti ve tvaru D̄ pro obkreslení obrysu obrazu zmiňuje Tikovská (2006) a Macurová a Vysuček (2005). Figura talíře je v popisech zastupována také různými klasifikátory – tvary ruky 5̄, B, B₁, B̄ nebo B₀. Specifikátor tvaru a velikosti se vyskytuje pouze ve tvaru D, a i tato figura se objevuje zastoupena umístěným lexikalizovaným znakem. Figura hrnku je zastupována poměrně jednotně – klasifikátory ve tvaru C, 5̄ nebo sA (klasifikátor držení) a i zde se značně užívá umístěný lexikalizovaný znak. Figura jablka je zastupována vždy buď klasifikátorem ve tvaru 5̄, nebo C. Pro figuru autíčka je opět užíváno větší množství

klasifikátorů – tvary ruky B, B₁, B₀, P, 5̄ nebo D̄₀. Klasifikátor ve tvaru B₁ se shoduje s tvrzením Tikovské (2006), která tento klasifikátor přiřazuje dopravním prostředkům. Figura bločku (popř. jeho obrys) je zastupována buď klasifikátory ve tvaru 5̄, B₁ nebo B₀, anebo specifikátory tvaru a velikosti ve tvaru D̄₀ nebo D₀. Nakonec, figura propisky je zastupována také poměrně jednotně buď klasifikátory ve tvaru D nebo P, anebo specifikátorem tvaru a velikosti ve tvaru D̄. Užívání klasifikátoru ve tvaru D se shoduje s Tikovskou (2006), která tento tvar ruky přiřazuje dlouhým a tenkým předmětům (právě například propisce).

Musíme zde také zmínit a vzít v potaz, že náš výzkum obsahuje několik nedostatků, které mohou respondenty, a tím i výsledky silně ovlivňovat. Jedním z nich vnímáme velké množství obrázků ve stimulu, které si jsou velmi podobné a mění se pouze v jednotlivých počtech. Na respondentech je vidět, že průběžně ztrácejí zájem a postupně tím trpí jejich popisy, které jsou čím dál jednodušší a strožejší. Předpokládáme, že tomu tak je, protože respondenti už vědí, že podobný prostorový vztah popisovali a detailněji zmiňují jen věci, které se změnily. U některých respondentů je vidět, že postupně volí i méně simultánních reprezentací. Další věcí, kterou je důležité zmínit, je, že se v našem výzkumu jednalo o popisy jednotlivých izolovaných obrázků, což nemusí korespondovat s tím, jak by uživatel znakového jazyka podobný prostorový vztah popsal v běžném hovoru. Také vnímáme lehký nedostatek v instrukcích, které byly respondentům předloženy. Domníváme se, že instrukce mohly být podrobnější, respondenti by tak věděli, v jakých detailech se obrázky ve stimulu liší a nepopisovali by věci, které jsou pro náš výzkum irelevantní (jak tomu občas v popisech bylo).

Závěr

Tato bakalářská práce se zaměřuje na simultánní konstrukce v českém znakovém jazyce, konkrétně ve vyjadřování prostorových vztahů statických neživých objektů. Jejím cílem je zjistit, jak časté je užívání simultánních konstrukcí při vyjadřování prostorových vztahů, a jaké prostředky zastupující dané objekty jsou v těchto konstrukcích užívány.

V teoretické části jsme popsali prostředky a strategie, které se užívají pro vyjadřování prostorových vztahů ve znakových jazycích (klasifikátory, specifikátory tvaru a velikosti, relační lexémy, lexikalizované znaky, strategie ukotvení) a vymezili jsme si je v rámci lexikonu znakových jazyků. Věnovali jsme se simultánnosti ve znakových jazycích, jejím typům a základnímu dělení a vymezili jsme si základní typy simultánních konstrukcí a detailněji jsme popsali prostorové vztahy figure-ground a figure-figure, na které se ve výzkumné části zaměřujeme. V neposlední řadě jsme si představili studii *Does space structure spatial language?: A comparasion of spatial expression across sign languages* (Perniss, Zwitserlood, Özyürek, 2015), kterou je náš výzkum inspirován.

Výzkumná část se zaměřila na analýzu popisů 29 obrázků znázorňujících prostorové vztahy statických neživých objektů (lod', křeslo, obraz, talíř, bloček, propiska, hrnek, jablko a autíčko) na různých pozadích (stůl, stěna, podlaha a voda/břeh). Popisy byly provedeny regionálně a věkově homogenní skupinou 12 znakových, rodilých mluvčích českého znakového jazyka. Konkrétně jsme sledovali, jak časté je užívání simultánních konstrukcí v prostorových vztazích mezi figurou a jejím pozadím (tj. vztah figure-ground) a mezi figurami navzájem (tj. vztah figure-figure). Zároveň nás zajímalo, jaké prostředky jsou v těchto konstrukcích užívány pro zastupování jednotlivých figur a jejich pozadích. Následně byla vypočítána četnost užívání simultánnosti ve vyjadřování prostorových vztahů, četnost výskytu simultánní reprezentace vztahů figure-ground a figure-figure a byla provedena kvalitativní a kvantitativní analýza užitých prostředků a strategií.

Simultánní reprezentace se objevila ve 213 (61,2 %) z 348 popisů. V rámci těchto popisů obsahujících simultánní reprezentaci se jednalo o 183 (85,9 %) prostorových vztahů mezi figurami navzájem a o 30 (14,1 %) prostorových vztahů mezi figurou a jejím pozadím. Simultánní reprezentace se nejfrekventovaněji objevovala ve vztazích mezi 6 figurami (88,9 % ze všech popisů obsahujících 6 objektů figur). Nejméně se pak simultánní reprezentace objevovala ve vztazích s 1 figurou (20 % ze všech popisů obsahujících 1 objekt figury). Nejužívanějším prostředkem pro zastupování objektů byly u všech figur, s výjimkou figur lodi a bločku, klasifikátory. Ve všech popisech obsahujících jak simultánní, tak sekvenční

reprezentaci se objevily celkem 463x. Druhým nejužívanějším prostředkem pro zastupování objektů byly umístěné lexikalizované znaky, které se v popisech objevily celkem 157x. Specifikátory tvaru a velikosti se vyskytly celkem 73x a generické prostředky pouze 2x. Nejužívanější strategií pro vyjadřování prostorových vztahů 3 a více figur byla strategie ukotvení v kombinaci s klasifikátory. U prostorových vztahů méně figur byly nejužívanější strategií simultánní klasifikátorové konstrukce.

Zdroje

- Allan, K. (1977). Classifiers. *Language* [online]. 53(2), 285–311 [cit. 2024-02-06]. Dostupné z: DOI:10.1353/lan.1977.0043.
- De Weerdt, D. (2020). Figure–Ground Spatial Relationships in Finnish Sign Language Discourse. *Open Linguistics* [online]. 6(1), 723–746 [cit. 2024-02-08]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1515/opli-2020-0041>.
- Fritzová Kalousová, J. (2022). *Klasifikátorová slovesa v českém znakovém jazyce* [online]. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav jazyků a komunikace neslyšících [cit. 2024-02-08]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/174345>.
- Lexikalizace (2008–2024). In: *Internetová jazyková příručka* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. [cit. 2024-02-08]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=lexikalizace>.
- Liddell, S. K. (2003). *Grammar, Gesture and Meaning in American Sign Language* [online]. Cambridge University Press. [cit. 2024-06-17]. ISBN 978-0-511-06516-3.
- Loos, C., German, A. a Meier, R. P. (2022). Simultaneous structures in sign languages: Acquisition and emergence. *Front. Psychol.* [online]. Vol. 13–2022 [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: 10.3389/fpsyg.2022.992589.
- Macurová, A. a Vysuček, P. (2005). Poznáváme český znakový jazyk: Klasifikátorové tvary ruky. *Speciální pedagogika* [online]. 15(4), 262–275 [cit. 2024-02-03]. ISSN 1211-2720. Dostupné z: <http://dspace.specpeda.cz/handle/0/904>.
- Macurová, A. a Zbořilová, R. (2018). *Jazyky v komunikaci neslyšících: český znakový jazyk a čeština*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3412-8.
- Motejzík, J. (2007). *Simultánnost v českém znakovém jazyce* [online]. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace [cit. 2024-02-12]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/10225>.
- Özyürek, A., Zwitserlood, I. a Perniss, P. (2010). Locative expressions in signed languages: A view from Turkish Sign Language (TID). *Linguistics* [online]. 48(5), 1111–1145 [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: doi.org/10.1515/ling.2010.036.
- Perniss, P., Zwitserlood, I. a Özyürek, A. (2015). *Does space structure spatial language?: A comparison of spatial expression across sign languages*. *Language* [online]. 91(3), 611-641 [cit. 2024-02-08]. Dostupné z: doi:10.1353/lan.2015.004.

- Quer, J., kol. eds. (2017). *SignGram Blueprint: A Guide to Sign Language Grammar Writing*. De Gruyter [online] [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1515/978150151180>.
- Schembri, A. (2003). Rethinking ‘Classifiers’ in Signed Languages. In: *Perspectives on Classifier Constructions in Sign Languages* [online]. *Psychology Press*, 3–34 [cit. 2024-02-03]. ISBN 9781410607447. Dostupné z: https://www.academia.edu/789781/Rethinking_classifiers_in_signed_languages.
- Schermer, T. (2016). Lexicon. In: Baker, A., Van den Bogaerde, B., Pfau, R. a Schermer, T. (eds.). *The Linguistics of Sign Languages* [online]. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 173–195 [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: [doi:10.1075/z.199.08sch](https://doi.org/10.1075/z.199.08sch).
- Stokoe, W. C. (1960). Sign Language Structure: An Outline of the Visual Communication Systems of the American Deaf. In: *Studies in Linguistics* [online] [cit. 2024-02-06]. https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1242006/mod_resource/content/1/stokoe_1960.pdf
- Tikovská, L. (2006). *Klasifikátory českého znakového jazyka* [online]. Bakalářská práce. Praha, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace [cit. 2024-02-05]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/7063>.
- Vermeerbergen, M., Leeson, L. a Crasborn, O. (2007). Simultaneity in signed languages: A string of sequentially organised issues. In: Vermeerbergen, M., Leeson, L. a Crasborn, O. (eds.). *Simultaneity in Signed Languages: Form and Function* [online]. Amsterdam: John Benjamins, 1–26 [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: [10.1075/cilt.281](https://doi.org/10.1075/cilt.281).
- Zahumenská, J. (2009). *Adjektiva v českém znakovém jazyce?* [online]. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace [cit. 2024-03-09]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/21648>.
- Zahumenská, Jitka (2018). *Adjektiva v českém znakovém jazyce?* In: Macurová, A., Zbořilová, R. a kol. *Jazyky v komunikaci neslyšících: český znakový jazyk a čeština*. Praha: Karolinum, 69–82. ISBN 978-80-246-3412-8.

Sekundární zdroje

Arik, E. a Wilbur, R (2008). *Locatives, existentials, and possessives in Turkish Sign Language (TİD)*. Poster presented at the 82nd Annual Meeting of the Linguistic Society of America, Chicago, IL, January 3–6.

Emmorey, K. (2002). *Language, Cognition, and the Brain*. Mahwah; New Jersey; London: Lawrence Erlbaum Ass.

Schembri, A. (1996). *The structure and formation of signs in Auslan (Australian Sign Language)*. North Rocks Press.

Wilbur, R. B. (1987). *American Sign Language: Linguistics and Applied Dimensions*. College-Hill Press, 85-205.

Seznam obrázků

Obrázek 1: Vztah „jablko na stole“ znázorněný klasifikátory v ČZJ (zdroj: AS)	15
Obrázek 2: Vztah „kužel vedle kuželu“ znázorněný pomocí specifikátoru tvaru a velikosti v TID (zdroj: Özyürek, Zwitserlood a Perniss, 2010, s. 1117).....	17
Obrázek 3: Vztah „2 obrazy“ znázorněný pomocí specifikátorů tvaru a velikosti v TID (zdroj: Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 618)	17
Obrázek 4: Relační lexém „next-to“ v DGS (zdroj: Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 619)	18
Obrázek 5: Relační lexém „on“ v TID (zdroj: Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 619)	18
Obrázek 6: Vztah „2 lodě“ znázorněný lexikalizovanými znaky v TID (zdroj: Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 622).....	20
Obrázek 7: Vztah „2 lodě“ znázorněný klasifikátory v TID (zdroj: Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 622).....	20
Obrázek 8: Vztah „4 hrnky“ znázorněný pomocí strategie ukotvení v DGS (zdroj: Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 632).....	21
Obrázek 9: Vztah „3 talíře“ znázorněný pomocí unimanuálního generického prostředku v TID (zdroj: Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 627)	21
Obrázek 10: Simultánní vztah figure-ground „hrnek na stole“ v ČZJ (zdroj: AS).....	25
Obrázek 11: Simultánní vztah figure-figure „hrnek těsně vedle hrnku“ v ČZJ (zdroj: AS)...	25
Obrázek 12: Sekvenční reprezentace vztahu „2 lodě“ znázorněná lexikalizovaným znakem v ČZJ (zdroj: AS).....	26
Obrázek 13: Sekvenční reprezentace vztahu „figure-ground“ – „talíř na stole“ v ČZJ (zdroj: AS).....	28
Obrázek 14: Vztah „4 lodě“ znázorněný pomocí unimanuálního generického prostředku v DGS (zdroj: Perniss, Zwitserlood a Özyürek, 2015, s. 627)	31
Obrázek 15: Strategie ukotvení v ČZJ – vztah „3 jablka“ (zdroj: AS)	31
Obrázek 16: Obrázky ze stimulu s figurou lodi (zdroj: PP).....	37
Obrázek 17: Obrázek ze stimulu „křeslo a obraz“ (zdroj: PP).....	37
Obrázek 18: Obrázky ze stimulu s figurou obrazu (zdroj: PP)	37
Obrázek 19: Obrázky ze stimulu s figurou talíře (zdroj: PP).....	37
Obrázek 20: Obrázky ze stimulu s figurou hrnku (zdroj: LO).....	38
Obrázek 21: Obrázky ze stimulu s figurou jablka (zdroj: LO)	38

Obrázek 22: Obrázky ze stimulu s figurou autíčka (zdroj: LO).....	38
Obrázek 23: Obrázky ze stimulu s figurami bloček a propiska (zdroj: PP).....	39
Obrázek 24: Příklad zápisu popisu obrázku (zdroj: AS).....	39
Obrázek 25: Dvojitá simultánní reprezentace figur (zdroj: AS).....	42
Obrázek 26: Dvojitá simultánní reprezentace figury a jejího pozadí (zdroj: AS).....	42
Obrázek 27: Trojitá simultánní reprezentace figur (zdroj: AS).....	42
Obrázek 28: Trojitá simultánní reprezentace po dvou figurách (zdroj: AS).....	43
Obrázek 29: Klasifikátor držení zastupující figuru talíře v ČZJ (zdroj: AS).....	43
Obrázek 30: Dvouruční klasifikátor zastupující figuru jablka v ČZJ (zdroj: AS).....	43
Obrázek 31: Vztah „4 hrnky“ znázorněný pomocí strategie ukotvení v ČZJ (zdroj: AS).....	45
Obrázek 32: Simultánní reprezentace vztahu „2 talíře“ v ČZJ (zdroj: AS).....	46
Obrázek 33: Reprezentace vztahu „bloček a 2 propisky“ v ČZJ (zdroj: AS).....	46
Obrázek 34: Bóje v kombinaci s lexikalizovaným znakem ve vztahu „břeh a loď“ v ČZJ (zdroj: AS).....	47
Obrázek 35: Bóje v kombinaci s klasifikátorem ve vztahu „bloček a propiska“ v ČZJ (zdroj: AS).....	48
Obrázek 36: Bóje v kombinaci se specifikátorem tvaru a velikosti ve vztahu „bloček a propiska“ v ČZJ (zdroj: AS).....	48
Obrázek 37: reprezentace vztahu „2 obrazy“ pomocí specifikátorů tvaru a velikosti v ČZJ (zdroj: AS).....	49
Obrázek 38: Příklad užití generického prostředku ve vztahu „bloček a 4 propisky“ v ČZJ (zdroj: AS) Simultánní.....	49
Obrázek 39: Sekvenční reprezentace vztahu "4 obrazy" pomocí klasifikátoru v ČZJ (zdroj: AS).....	50
Obrázek 40: Sekvenční reprezentace vztahu "2 hrnky" pomocí lexikalizovaných znaků v ČZJ (zdroj: AS).....	50
Obrázek 41: Sekvenční reprezentace vztahu "bloček a 4 propisky" pomocí specifikátoru tvaru a velikosti v ČZJ (zdroj: AS).....	51
Obrázek 42: Relační lexém "NAD" v ČZJ (zdroj: AS).....	51
Obrázek 43: Znak "DOLE" v ČZJ (zdroj: AS).....	52

Seznam tabulek

Tabulka 1: Respondenti.....	35
Tabulka 2: Celkové počty reprezentací.....	40
Tabulka 3: Typy reprezentací u respondentů	40
Tabulka 4: Prostředky zastupující figury v simultánních reprezentacích	45
Tabulka 5: Prostředky zastupující pozadí v simultánních reprezentacích	45
Tabulka 6: Prostředky zastupující figury v sekvenčních reprezentacích	50

Seznam grafů

Graf 1: Prostředky zastupující figury křesla, bločku, propisky a talíře	55
Graf 2: Prostředky zastupující figury obrazu, lodi, hrnku, autíčka a jablka.....	56

Seznam příloh

Příloha I: Notáčn  systém pro  esk  znakov  jazyk

Příloha II: Dotazník pro respondenty

Příloha III: Informovan  souhlas

Příloha IV: V b rov  listy

Příloha V: Záznam analýzy

Příloha I: Notáčn \acute{y} systém pro česk \acute{y} znakov \acute{y} jazyk

DEZ symboly – tvary ruky

základn \acute{i} tvar ruky	a) \circ	b) $_1$	c) \wedge	d) $''$	e) $'''$	f) $=$	g)	h)
zavřená ruka								
								
A	A ₀		Ā					₅ A
skrčená ruka								
								
O								₇ O
								
C	C ₀	C ₁						
ruka s prsty u sebe								
								
B	B ₀	B ₁	Ĥ	Ĥ ₁	Ĥ̄ ₁	Ĥ̄	Ĥ̄ ₀	₇ Ĥ

ruka s prsty od sebe								
								
S					Š			
								
Y			Ý					
prsty vztyčené ze zavřené dlaně								
								
D	D _o		Ď	Ď	ě	ě	ě _o	
								
V	V _o				V̇		V̇ _o	
								
P			Ṗ	Ṗ	Ṗ	Ṗ	Ṗ _o	
								
I								
								
Y								
								
R								

Příloha II: Dotazník pro respondenty

Dotazník – demografické údaje o respondentovi

Jméno:

Věk:

Místa bydliště (od kdy do kdy):

Navštěvované školy/město:

Internát školy pro SP (od kdy do kdy):

Způsob komunikace ve škole:

Věk osvojení ČZJ (od koho, kde – rodiče, spolužáci aj.):

Znalost dalších jazyků:

Preferovaný jazyk/způsob komunikace:

Stav sluchu (neslyšící, nedoslýchavý, KI):

Stav sluchu matka:

Způsob komunikace s matkou:

Stav sluchu otec:

Způsob komunikace s otcem:

Počet sourozenců (mladší, starší):

Stav sluchu sourozenci:

Způsob komunikace se sourozenci:

Další neslyšící členové rodiny:

Komunikace s prarodiči:

Komunikace s přáteli:

Komunikace v zaměstnání:

Příloha III: Informovaný souhlas

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Ústav jazyků a komunikace neslyšících FF UK

Informovaný souhlas se zapojením do výzkumu českého znakového jazyka Smlouva o užívání videozáznamu k vědeckým a studijním účelům

Jméno a příjmení _____

Datum narození _____

Datum pořízení videozáznamu _____

Já, níže podepsaný, souhlasím s tím, že:

1. Videozáznam pořízený v rámci výzkumu, kterého se dobrovolně účastním, bude uložen v archivu ÚJKN.
2. Videozáznam bude sloužit výhradně k vědeckým a studijním účelům (k psaní seminárních, bakalářských a diplomových prací; odborných publikací a konferenčních příspěvků).
3. K videozáznamu budou mít přístup výhradně zaměstnanci, studenti a případně absolventi z ÚJKN. Ti se zavazují, že budou zveřejňovat výhradně **textové** závěry.
4. Videozáznam či jeho části mohou být využity ve formě videonahrávky či fotografií, tzn. **obrazových výstupů**, pro vědecké či studijní účely, konkrétně pro:

a) seminární, bakalářské a diplomové práce	ano ☐	ne ☐
b) odborné články, publikace a další texty	ano ☐	ne ☐
c) příspěvky na konferencích (přednáška, poster aj.)	ano ☐	ne ☐

Ve věci jiného využití videonahrávky, než je výše uvedeno, bude vždy vyžadován můj písemný souhlas, lze mě kontaktovat na této e-mailové adrese _____

Jsem si vědom toho, že nikde nebude v souvislosti s videonahrávkou zveřejněno mé jméno.

Obrazové výstupy z videozáznamu demografického dotazníku nebudou nikde zveřejněny, veškeré získané údaje budou anonymizovány a převedeny do textové podoby.

Datum _____ Podpis účastníka výzkumu _____

Datum _____ Podpis zástupce ÚJKN _____

Ústav jazyků a komunikace neslyšících
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
IČ: 00216208
DIČ: CZ00216208

Tel: (+420) 221 619 238
ujkn@ff.cuni.cz

<http://ujkn.ff.cuni.cz>

Příloha IV: Výběrové listy

